

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

NEPIECIEŠAMĀ AIZSTĀVĒŠANĀS

BAKALaura DARBS

Autors: **Ieva Vosipa-Vasīte**

Studenta apliecības Nr.: iv16038

Darba vadītājs: Mg. iur., lekt. Evija Vīnkalna

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Autores izvēlētais temats bakalaura darbam ir nepieciešamā aizstāvēšanās. Šāds temats tika izvēlēts, jo autore uzskata, ka šis apstākļis krimināltiesībās ir ļoti svarīgs, jo ļauj personām aizsargāt savas tiesības un intereses nesāņemot sankciju, kas paredzēta Krimināllikumā, un saredz iespējamību, ka nākotnē būs nepieciešams apstākļa būtības maiņa, jo pasaulei attīstoties, mainās noziegumu veidi pret kuriem personai nepieciešams aizstāvēties.

Darbā tiek aplūkots nepieciešamās aizstāvēšanās apstākļis un tā salīdzinājums ar citiem apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, Latvijas tiesu prakse saistībā ar nepieciešamo aizstāvēšanos, nepieciešamās aizstāvēšanās izpratne ārvalstīs.

Darba mērķis – izpētīt nepieciešamās aizstāvēšanās vēsturisko attīstību; nepieciešamās aizstāvēšanās jēdzienu un tiesīgumu nosacījumus; šī apstākļa izpratni ārvalstīs.

Atslēgvārdi: nepieciešamā aizstāvēšanās, apstākļis, kas izslēdz kriminālatbildību, prakse, kriminālatbildība, tiesīguma nosacījumi.

ANNOTATION

The topic chosen by the author for this bachelor thesis is required defence. This topic was chosen because the author believes that this circumstance is very important, because it allows the person to defend his or her rights and interests without getting sanctioned, as it is written in the Criminal Law. The circumstances are going to change in the future, because the criminal acts that a person needs to defend against are always changing.

The topic of this bachelor thesis is the required defence circumstance and it is comparison with other circumstances which do not involve criminal responsibility, required defence in the Latvian justice system and the understanding of required defence in other countries.

The goal of this bachelor thesis – study the historical development of required defence, the terminology and the eligibility terms, and the understanding of required defence in other countries.

Keywords – required defence, the circumstance, which does not involve criminal responsibility, practice, criminal responsibility, and the terms of eligibility.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	5
1. Nepieciešamās aizstāvēšanās vēsturiskā attīstība	7
2. Nepieciešamā aizstāvēšanās jēdziens un tiesīguma nosacījumi	9
3. Nepieciešamā aizstāvēšanās salīdzinājumā ar citiem apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību.....	31
4. Nepieciešamā aizstāvēšanās ārvalstīs	43
Kopsavilkums	49
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	51

IEVADS

Tematu “Nepieciešamā aizstāvēšanās” autore izvēlējās, jo uzskata, ka esošajā pasaules situācijā, kad arvien biežāk izskan uzbrukumu draudi un tiek veikti arī reāli uzbrukumi ne tikai pašai personai, personu grupai vai sabiedrībai, bet arī valstij, ir svarīgi aizstāvēt tiesības, kuras ar šādiem uzbrukumiem tiek aizskartas. Cilvēki pēc būtības ir tendēti uz sevis un savu mantu vai tuvāko aizsardzību, tādēļ ir ļoti svarīgi, ka Krimināllikums paredz šādu iespēju aizstāvēties nepieciešamās situācijās un ļauj veikt šādas aizstāvēšanās darbības par to nesaņemot sodu.

Darba mērķis ir noskaidrot, kā ir radies šāds apstāklis, kas izslēdz kriminālatbildību – nepieciešamā aizstāvēšanās, lai varētu izprast šī apstākļa būtību un īpatnības, kas nošķir šo apstākli no citiem apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību. Iepazīstot nepieciešamo aizstāvēšanos kā vienu no apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, atrast šī apstākļa atšķirīgās īpašības, kas nošķir šo apstākli no pārējiem kriminālatbildību izslēdzošajiem apstākļiem. Veikt salīdzināšanu ar citā valstī regulēto nepieciešamo aizstāvēšanos, lai uzzinātu kā citur pasaulē tiek noteikts šāds apstāklis. Kā arī noskaidrot apstākļa aktualitāti mūsdienu sabiedrībā un vai nākotnē vajadzētu kādus uzlabojumus vai papildinājumus, kas ļautu šo apstākli interpretēt plašākā vai šaurākā nozīmē nekā tas ir pašlaik.

Darbs sastāv no četrām nodaļām:

1. nepieciešamās aizstāvēšanās vēsturiskā attīstība, šajā nodaļā tiek izklāstīts, kā apstāklis – nepieciešamā aizstāvēšanās ir attīstījusies Latvijas Republikas 1933.gada Sodu likumā un Latvijas Kriminālkodeksā. Vai pastāv kādas atšķirības, pašlaik spēkā esošajā krimināllikumā minētajam apstāklim no tolaik esošā;
2. nepieciešamā aizstāvēšanās jēdziens un tiesīguma nosacījumi, šajā nodaļā tiek aplūkota, nepieciešamās aizstāvēšanās būtība, kādi ir šī apstākļa tiesīguma nosacījumi un aplūkota tiesu prakse saistībā ar nepieciešamo aizstāvēšanos;
3. nepieciešamā aizstāvēšanās salīdzinājumā ar citiem apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību. Šī nodaļa iekļauj sīkāku aprakstu par pārējiem apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību un tā pazīmēm, kā arī plašāk tiek iepazīstināts ar ko šis apstāklis, kas izslēdz kriminālatbildību, atšķiras no pārējiem apstākļiem;
4. nepieciešamā aizstāvēšanās ārvalstīs. Šajā nodaļā tiek salīdzināta nepieciešamās aizstāvēšanās interpretācija Latvijā ar Spānijas, Lietuvas un Igaunijas krimināllikumā minēto nepieciešamo aizstāvēšanos.

Darba nobeigumā autore veido kopsavilkumu izsakot savus secinājumus.

Darbā ir izmantotas (metodes) – vēsturiskā un salīdzinošā pētīšanas metode.

1. NEPIECIEŠAMĀS AIZSTĀVĒŠANĀS VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

Nepieciešamā aizstāvēšanā kā apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību nav tikai mūsdienu Krimināllikuma pazīme, lai pierādītu, ka Krimināllikums ir demokrātisks un liberālāks nekā bija agrākos laikos. Līdzīgus nosacījumus var atrast jau Mozus 2.grāmatā - „Ja zagli atrod pie ielaušanās un tas tiek nosists, tad nav atreibēja viņa asinīm. Bet, ja tas noticis saules gaismā, tad viņš jātriebē.”¹ Tomēr pašreiz spēkā esošajam Krimināllikumam lielāku pamatu šo apstākļu definēšanā un pārņemšanā ir devis Latvijas Kriminālkodekss un Latvijas Republikas 1933.gada Sodlu likums. Tādēļ autore šajā nodaļā apskatīs sīkāk Latvijas Republikas 1933.gada Sodlu likumu un Latvijas Kriminālkodeksu.

Autore jau minēja, ka mūsdienu Krimināllikumam lielu iespaidu ir devuši tieši šie divi iepriekšējie likumi, tomēr jāmin, ka šajos likumos nav iekļauti visi šobrīd pastāvošie apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Latvijas Republikas 1933.gada Sodlu likumā, kas bija Latvijas brīvvalsts pirmais krimināllikums, ir minēti tikai trīs no šodien esošajiem pieciem apstākļiem. Šajā likumā bija minēti noziedzīgas pavēles vai noziedzīga rīkojuma izpildīšana (42.pants), ārkārtēja situācija, kas piespiedusi dienestpersonu pārkāpt pilnvarojumu (43.pants), nepieciešamā aizstāvēšanā (44.pants) un galējā nepieciešamība (45.pants)². Dr.jur. Andrejs Judins 42.pantā, kā svarīgāko izceļ to, ka par noziedzīgu netika uzskatīts nodarījums, kas izdarīts, izpildot likumu.³ Turpretī, Dr.jur. Aivars Niedre, raksturojot 42.pantu min, ka nav uzskatāms par noziedzīgu nodarījums, izpildot dienesta pavēli, ja vien pavēle neuzdod ko acīmredzami noziedzīgu.⁴ 43.pantā minētā dienestpersona šā panta izpratnē ir ikviens cilvēks, kurš izpilda valsts, autonoma valsts uzņēmuma vai pašvaldības dienesta pienākumus vai tā pagaidu uzdevumu. Jau 1933.gadā nepieciešamā aizstāvēšanā robežu pārkāpšana ir uzskatāma par pārkāptu, tad ja aizsargāšanās ir bijusi pārmērīga vai notikusi aizsargāšanās netaimīgi.

Latvijas PSR Kriminālkodeksā, kas stājās spēkā 1961.gadā, ir minēti tikai divi apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību – nepieciešamā aizstāvēšanā (13.pants) un galējā nepieciešamība (14.pants)⁵. Pie nepieciešamās aizstāvēšanās normā ir minēta kaitējuma

¹ Mozus grāmata. Pieejams: <http://www.tora.lv/?p=141>

² Sodlu likums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940.g. 17.jūnijam. Rīga: Tieslietu ģenerāldirekcija, 1942, 14-15.lpp.

³ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 52.lpp.; Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 49.lpp.

⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 300.lpp.

⁵ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1962, 9.-10.lpp.

nodarīšana personai, ja nav iespējas citādāk apturēt sabiedriski bīstamu apdraudējumu, nepārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas. Kaut arī Kriminālkodeksā nebija speciālas normas par kaitējuma nodarīšanu, aizturot personu, padomju krimināltiesību doktrīna un tiesību prakse šo apstākli atzina par faktoru, kas izslēdz kriminālatbildību.⁶ Arī Dr.jur. Aivars Niedre min, ka nav uzskatāms par noziegumu personas darbības, ar kurām nodarīts kaitējums citai personai sakarā ar viņas noziedzīgā nodarījuma pārtraukšanu un viņas aizturēšanu šī iemesla dēļ vai nogādāšanu attiecīgām varas iestādēm tieši pēc noziedzīgā nodarījuma.⁷

Autore veiks pētījumu, kurā salīdzinās vai pastāv kādas atšķirības starp nepieciešamo aizstāvēšanos un galējo nepieciešamību Latvijas Republikas 1933.gada Soda likumā un LPSR Kriminālkodeksā.

Latvijas Republikas 1933.gada Soda likuma 44.pantā un LPSR Kriminālkodeksa 13.pantā autore pamana atšķirības. Soda likumā pie nepieciešamās aizstāvēšanās ir minēts, ka nav uzskatāms par noziedzīgu nodarījums, kas izdarīts pie nepieciešamās aizstāvēšanās pret paša vai citas personas personiska vai mantiska labuma nelikumīgu apdraudējumu. Skatot šo normu Kriminālkodeksā var konstatēt, ka parādās atšķirība uzskaitījumā, kad nodarījums uzskatāms par izdarītu nepieciešamās aizstāvēšanās robežās. Kriminālkodeksā, papildus iepriekš minētajiem gadījumiem, ir minēta arī darbība, kas izdarīta, lai aizsargātu pret sabiedriski bīstamu apdraudējumu Padomju valsts intereses, kā arī savas vai citas personas tiesības. 1933.gada Soda likumā šie iepriekš minētie divi apstākļi nepastāv, tomēr autore uzskata, ka ir svarīgi, ka tiek minēti arī šādi apstākļi, jo tādā veidā, personai ir dotas lielākas tiesības un brīvība uz aizsargāšanos.

Otru apstākli, kuru autore vēlas salīdzināt ir Latvijas Republikas 1933.gada Soda likuma 45.pants un LPSR Kriminālkodeksa 14.pants. Šajās normās autore vēlas izcelt tikai vienu atšķirību – 1933.gada Soda likumā ir minēts, ka noteikumi nav piemērojami tajos gadījumos, kad pati izvairīšanās no briesmām ir noziedzīgs nodarījums. Pārējie iepriekšminētie kriminālatbildību izslēdzošie apstākļi likumā nebija minēti. Tomēr Latvijas publicētajā tiesu praksē jau kopš 1995.gada ir norādīti arī tādi apstākļi, kā kaitējuma nodarīšana personai sakarā ar viņas aizturēšanu un šķietamā aizstāvēšanās.⁸

⁶ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 53.lpp.

⁷ Niedre A. Latvijas Kriminālkodekss un komentāri pie atsevišķiem Latvijas Kriminālkodeksa pantiem. Rīga: Privatizējamā valsts SIA "TIC", 1998, 224-225.lpp.

⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 78.lpp.

2. NEPIECIEŠAMĀ AIZSTĀVĒŠANĀS JĒDZIENS UN TIESĪGUMA NOSACĪJUMI

Katrai personai uz pasaules ir tiesības sevi aizsargāt. Dzīves laikā pastāv daudz dažādu situāciju, kad nepieciešams savas tiesības, intereses un mantu aizsargāt no citu cilvēku neatļautām un prettiesiskām darbībām. Mēdz būt gadījumi, ka aizsardzībai neizmanto fizisku spēku, jo tas var nodarīt būtiskus kaitējumus uzbrucēja veselībai un dzīvībai, bet ir reizes, kad no šādiem gadījumiem nevar izvairīties. Prof. Pauls Mincs ir teicis, ka pat, ja ir iespējams aizbēgt, uzbrukuma objekts nav spiests bēgt, bet tas var pāriet pretuzbrukumā.⁹ Līdzīgu viedokli ir izteicis arī Dr.jur. Aivars Niedre, to ka, katrai personai ir tiesības aktīvi aizstāvēties no apdraudējuma, radot apdraudētajam kaitējumu neatkarīgi no tā, vai pastāv iespēja paslēpties vai aizbēgt no uzbrucēja, iespēja griezties pēc palīdzības pie citām personām vai varas iestādēm.¹⁰ Autore šādiem viedokļiem pievienojas, jo, bēgot no problēmām, izvairīties nevar un ja uzbrucējs būs īpaši noskaņots nodarīt kādu kaitējumu, tad vienīgais veids, kā novērst šādas briesmas, ir aizsargāties. Tādēļ ir svarīgi, ka likums paredz iespēju nesodīt personu, kura ir uzskatāma par upuri, kaut arī izdarījusi darbības, kas no malas izskatās krimināli sodāmas.

Apstākļu uzskaitījums, kas izslēdz kriminālatbildību ir minēti Krimināllikuma 28.pantā. Viens no apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, ir minēts Krimināllikuma 29.panta pirmajā daļā: “Nepieciešamā aizstāvēšanās ir darbība, kas izdarīta, aizsargājot valsts vai sabiedrības intereses, savas vai citas personas tiesības, kā arī personu pret uzbrukumu vai uzbrukuma draudiem tādā veidā, ka uzbrucējam tiek radīts kaitējums. Kriminālatbildība par šo darbību iestājas, ja pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas”.

Pēc likumā minētās definīcijas autore secina, ka nepieciešamā aizstāvēšanās var tikt izmantota gan pie reāli pastāvošiem uzbrukumiem, gan pie uzbrukumu draudiem, ja šāds uzbrukums tikai vēl būs paredzēts nākotnē, kā arī gadījumos, kad uzbrukumam nav obligāti jābūt vērstam pret personas paša tiesībām, bet uzbrukumi var būt vērsti uz personai nepazīstamu cilvēku vai cilvēku grupām.

⁹ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 95.lpp.

¹⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 303.lpp.

Nepieciešamā aizstāvēšanās, kas saistīta ar kaitējuma nodarīšanu personai, izslēdz kriminālatbildību par šo kaitējumu, ja ievēroti aizstāvēšanās tiesīguma nosacījumi. Tie attiecas gan uz apdraudējumu, gan uz pašu aizstāvēšanos (aizsardzību).¹¹

Kā redzams pēc šī uzskaitījuma, tiesīguma nosacījumi nav vērsti pret nepieciešamo aizstāvēšanos kā kopēju darbību, bet šī darbība tiek izdalīta uz divām atsevišķām darbībām – apdraudējums un aizstāvēšanās (aizsardzība), kas kopā veido nepieciešamo aizstāvēšanos.

Apdraudējums ir noziedzīgs uzbrukums vai tā draudi. Apdraudējums ir reāls nevis šķietams. Apdraudējums ir šķietams jeb kļūdainais, ja tāds faktiski nepastāv, bet persona kļūdas pēc domā, kas tas pastāv. Apdraudējums ir pastāvošs, ja tas draud sākties; ir sācies un vēl nav beidzies; ir beidzies, bet persona, kura aizstāvas neapzinās tā beigu momentu.¹²

No šī apdraudējuma apraksta, autore ir noteikusi konkrētus tiesīguma nosacījumu atslēgas vārdus, kas raksturo apdraudējuma tiesīguma nosacījumus, lai varētu uzskatīt, ka persona aizstāvoties ir pareizi izpratusi apdraudējuma bīstamību un tā pastāvēšanu, lai izmantotu sev likumā noteiktās tiesības.

Uz apdraudējumu attiecināmie nosacījumi:

- 1) apdraudējumam jābūt nelikumīgam;
- 2) apdraudējumam jābūt pastāvošam (notiekošam);
- 3) apdraudējumam jābūt īstenam (reālam).¹³

Šāda veida apdraudējuma nosacījumus ir atzinis arī Dr.jur. Aivars Niedre. Tomēr autore ir konstatējusi, ka pastāv arī citi nosacījumi, kuri pēc būtības ir samērā līdzīgi iepriekš minētajiem, bet savādāk formulēti. Kā piemēru autore var minēt Dr.jur. Andreja Judina un prof. Paula Minca viedokļus. Dr.jur. Andrejs Judins ir minējis, ka nepieciešamās aizstāvēšanās tiesīguma nosacījumi saistībā ar uzbrukumu jeb apdraudējumu ir prettiesiskums, bīstamība, tiešums un realitāte. Kā redzams no iepriekš minētā, nosacījumi atšķīrās un klāt ir nācis jauns nosacījums, kas iepriekšējo autoru darbos nav minēts.

¹¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 79.lpp.

¹² Mežulis D. Krimināltiesības shēmās vispārīgā daļa. Rīga: SIA Biznesa augstskola Turība, 2013, 92.lpp.

¹³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007, 116.lpp.

Prof. Pauls Mincs, pēc autores pētījuma, ir viens no tiem, kas nav nošķīris apdraudējuma tiesīguma nosacījumus no aizstāvēšanās tiesīguma nosacījumiem. Tādēļ autore veiks pētījumu par to, vai citādāks formulējums maina nosacījuma būtību un paver plašākas vai šaurākas robežas attiecība uz apdraudējuma tiesīgumu.

Pirmais nosacījums - Apdraudējumam jābūt nelikumīgam.

Šis nosacījums ir sastopams gandrīz visos autores izpētītajos avotos un viedokļi nav krasi atšķirušies autoru starpā. Līdzīgās, bet mazliet citādākās domās ir Dr.jur. Andrejs Judins un prof. Pauls Mincs. Dr.jur. Andrejs Judins vairāk ir sliecies izmantot vārdu prettiesiskums uzskatot, ka, analizējot nepieciešamo aizstāvēšanos, šis vārds ir vairāk piemērots un precīzāk raksturotu šo apstākli. Tomēr pret vārdu nelikumīgs īpašu negatīvu nostāju autors neizrāda, uzskatot, ka gan prettiesiskums, gan nelikumīgums ir savstarpēji saistīti un spēj definēt apdraudējumu. Pēc Dr.jur. Andreja Judina domām, piemērotāk būtu izmantot - apdraudējuma prettiesiskums, jo apdraudējums ir nelikumīgs, ja ir aizliegts ar pozitīvām tiesībām, respektīvi, ar normatīviem aktiem. Turpretim prettiesiskums norāda uzvedības neatbilstību tiesību prasībām.¹⁴ Līdzīgās domās ir prof. Pauls Mincs, raksturojot šo nosacījumu. Prof. Pauls Mincs nemin apdraudējuma nelikumīgumu vai prettiesiskumu, bet uzskata, ka jābūt apdraudējumam pēc būtības. Paskaidrojot sīkāk šī nosacījuma būtību prof. Pauls Mincs izsaka viedokli, ka nemaz nav vajadzīgs, lai šis uzbrukums būtu noziedzīgs (t.i., sodāms) vai kaut tieši aizliegts. Pietiek, ja tas nav likumīgs, t.i., tāds, uz kuru uzbrucējam nebija tiesības.¹⁵ Pēc autores domām, šāds viedoklis nav uzskatāms par pareizāku un ir ļoti plaši interpretējams. Autore uzskata, ka nelikumīgs apdraudējums tieši ietver domu, ka uzbrukums ir veikts ar tādām darbībām, kuras ietvertas Krimināllikumā kā noziedzīgas un par kurām saskaņā ar likumu pienākas sankcijas.

Otrais nosacījums - Apdraudējumam jābūt pastāvošam (notiekošam)

Prasība par uzbrukuma patiesu pastāvēšanu ir saistīta ar nepieciešamās aizstāvēšanās stāvokļa sākuma un beigu momenta noteikšanu.¹⁶ Ar šo nosacījumu jāsaprot, ka apdraudējums ir jau sācies vai tam tūlīt ir jāsākas jeb pastāv uzbrukuma draudi un šādas darbības vēl nav beigušās. Apdraudējumu un uzbrukumu nav obligāti jāveic personai, kura

¹⁴ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 67.lpp.

¹⁵ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 96.lpp.

¹⁶ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 149.lpp.

ir apbruņota ar ieroci, nazi vai kādu citu auksto ieroci, noziegumu var pastrādāt arī persona, kura nav apbruņota.

Šis apstākļis ir viegli saprotams un nesagādā nevienai no iesaistītajām personām problēmas, tomēr šis nosacījums ietver arī beigu momentu, kas vairs nav tik viegli izprotams un nošķirams no uzbrukuma. Uzbrukuma gadījumos beigu momentu ir grūti noteikt, jo cietušais, kurš aizstāvas, vai persona, kura aizstāv kādu citu, nespēj skaidri domāt un izprast, vai viņam vēl pastāvēs kādi draudi no uzbrucēja vai arī uzbrukums ir ticis novērsts. Apdraudējums atzīstams par izbeigtu, ja:

1) uzbrukums ir atvairīts,

2) sasniegts uzbrukuma mērķis,

3) uzbrucējs labprātīgi atteicies no bīstamās darbības turpināšanas un persona, kura aizstāvējusi apdraudēto interesi, apzinās tā izbeigšanas faktu.¹⁷

Nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklis tomēr iespējams arī tad, ja aizstāvēšanās sekojusi jau pēc pabeigta uzbrukuma akta, bet personai, kas aizstāvas, nav bijis skaidrs uzbrukuma beigu moments. Piemēram, sāktais uzbrukums pārtraukts sakarā ar to, ka uzbrucējam atņemts uzbrukuma ierocis, bet pastāv reāla iespēja, ka uzbrukuma turpināšanai viņš var izmantot citu priekšmetu.¹⁸ Šis aspekts ir ļoti būtisks, jo ja tiks konstatēts, ka persona ir veikusi fizisku ietekmēšanu pret sākotnējo uzbrucēju, lai novērstu briesmas brīdī, kad briesmu avots vairs nepastāv, tad sākotnēji cietušo varēs sodīt uz vispārējiem pamatiem par kaitējuma nodarīšanu personai. Pēc autores izpētītā ir interesanti salīdzināt, cik stingra un kategoriska nostāja šajā gadījumā ir krimināltiesību profesionāļu vidū. Šajā gadījumā autore salīdzinās prof. Paula Minca izteikto viedokli ar prof. Ulda Krastiņa viedokli. Prof. Pauls Mincs ir izteicis viedokli, ka var spert konkrētus soļus, lai realizētu nepieciešamo aizstāvēšanos arī gadījumos, kad ir sagaidāmi nākošā uzbrukuma draudi. Pēc prof. Paula Minca domām, šeit piederētu sagatavošanās uz aizstāvēšanos, piem., ar lamatu, automātiski izšaujošas patšautenes u.tml. ieroču palīdzību. Tādos gadījumos nemaz nav vajadzīgs, lai briesmas būtu pavisam tuvu klāt, bet jāievēro nosacījums, ka no šādas sagatavošanās nedrīkst ciest nevainīgas trešās personas.¹⁹ Šim viedoklim līdzīgu pauž arī prof. Uldis Krastiņš, tomēr var konstatēt, ka prof. Uldis Krastiņš šajā ziņā ir daudz kategoriskāks, jo

¹⁷ Judins A. Kriminālbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 76.lpp.

¹⁸ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 150.lpp.

¹⁹ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 97.lpp.

uzskata, ka nav atzīstama nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī darbība, kas vērsta pret citu personu, kura tikai nākotnē var apdraudēt kādas ar likumu aizsargātās intereses, jo šādā gadījumā uzbrukums vēl patiesi nedraud. Kā piemēru prof. Uldis Krastiņš min, lai aizsargātu savu mantu, tiek ierīkotas vispārbīstamas ietaises, kurās tiek izmantotas sprāgstošas vielas, elektrostrāva u.c. šādā gadījumā konkrētas apdraudējuma briesmas reāli nepastāv, un kaitējums var tikt radīts ikvienai personai, pat tādai, kura tikai gadījuma pēc nonākusi saskarē ar šiem mantas aizsardzības līdzekļiem.²⁰

Autore pēc veiktā pētījuma secina, ka būtiskākās atšķirības viedokļos ir tādas, ka kādreiz bija pieļaujams, ka var aizsargāties no gaidāmā uzbrukuma jau laicīgi, pat situācijā, kad briesmas nebūtu pavisam tuvu klāt. Pašreizējā situācijā, šāda aizsardzība nebūtu pieļaujama, jo ir nepieciešams, lai briesmas no nākotnē gaidāmās situācijas jau draudētu. No tā izrietot arī lamatu, elektrostrāvas, sprāgstošas vielas un citi aizsardzības līdzekļi, kas var nodarīt kaitējumu personai, nav pieļaujami lietošanai, lai aizsargātu savu mantu vai dzīvību, ja šādas briesmas patiesi nav gaidāmas vai pastāvošas. Iepriekš minētie autori tomēr ir vienisprātis, ka šādu aizsardzības līdzekļu dēļ, ja persona, tādas ir izvietojusi vai pielieto savai aizsardzībai, nedrīkst ciest cilvēki, kas nav saistīti ar briesmu nodarīšanu konkrētajai personai. Ja šāda situācija notiek, tad personai, par savu nodarījumu ir jāatbild uz vispārējiem pamatiem par kaitējuma nodarīšanu personai.

Autore vērs uzmanību arī uz to, ka šos viedokļus šķir vairāk kā 50 gadu posms un izsaka pieņēmumu, ka atšķirības viedokļos ir ietekmējušas arī sabiedrības nostāja un bargāka attieksme pret pasaulē notiekošo, jo pirms 50 gadiem vēl pasauli neapdraudēja tādas briesmas, kādas tiek piedzīvotas pēdējos piecos gados, kā terorisma draudi.

Vērtējot aizstāvēšanās beigu momentu, jāievēro, ka persona, kura aizstāvas pret uzbrukumu, bieži vien atrodas stiprā psihiska uzbrukuma stāvoklī, tāpēc ne vienmēr ir spējīga pietiekami ātri un atbilstoši izvērtēt notiekošo.²¹ Par šī stāvokļa nozīmīgumu savu viedokli ir izteicis arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnums 1995.gada 29.maija lēmumā Nr.3 norādot, ka, lai juridiski pareizi novērtētu tādas tiesājamā darbības, tiesām, ievērojot visus notikuma apstākļus, jānoskaidro, vai šīs darbības viņš nav izdarījis piepeša stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī, ko radījis sabiedriski bīstamais apdraudējums.²²

²⁰ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 149-150.lpp.

²¹ Krastiņš U., Liholaja V. 2015, 150.lpp.

²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 65.lpp.

Trešais nosacījums - Apdraudējumam jābūt īstenam (reālam)

Uzbrukums ir īstens, ja tas pastāv reālajā dzīvē, bet nevis cilvēka iztēlē. Tas nozīmē, ka uzbrukums patiesībā ir spējīgs nodarīt kaitējumu ar likumu aizsargātām interesēm, atšķirībā no gadījumiem, kad uzbrukums kā tāds tiek subjektīvi novērtēts vienīgi cilvēka apziņā.²³ Saistība ar šo nosacījumu Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2010. gada 10. martā izskatīja lietu SKK – 134/2010. Šīs lietas būtība - 2008.gada augusta mēneša sākumā (precīzāks laiks nav noskaidrots) Valmierā, [..], pamestā ēkā G.Z. (apsūdzētais) lietojis alkoholiskos dzērienus kopā ar P.C. un citām personām. Alkohola ietekmē starp G.Z. un P.C. izcēlies strīds, kura laikā P.C. satvēris nazi un ar to iedūris G.Z. labās kājas augšstilbā, nodarot viņam vieglus miesas bojājumus bez veselības traucējuma, kas izsaukuši īslaicīgas maznozīmīgas sekas: durti – grieztās brūces labā augšstilbā veidā.

Pēc tam G.Z. alkohola ietekmē, aiz atriebības, paņēmis netālu atrodošos cirvīti un ar to, nolūkā nonāvēt P.C., vairākas reizes iesitis tam pa galvu. No saņemtajiem sitieniem P.C. atkritis gultā un palicis tur gulēt, bet pēc dažām minūtēm piecēlies un izgājis mājas koridorā. To redzot, G.Z. sapratis, ka P.C. ir dzīvs, satvēris netālu atrodošos āmuru un ar to vairākas reizes, nolūkā nogalināt P.C., iesitis tam pa galvu, bet, kad P.C. no saņemtajiem sitieniem nokritis zemē, vēl vairākas reizes ar āmuru iesitis tam pa galvu, nodarot P.C. smagus, bīstamus veselībai, miesas bojājumus, no kuriem notikuma vietā iestājās P.C. nāve.

Pēc brīža, pārliecinājies, ka P.C. ir miris, G.Z. ietinis viņa ķermeni drēbēs, satinis ar virvi, galvā uzlicis polietilēna maisu, bet pēc tam noslēpis pirmā stāva tualetes telpā, kura durvis aizsitis ar naglām. P.C. līķis atrasts 2008.gada 24.oktobrī.

Ar pirmās instances tiesas spriedumu G.Z. notiesāts par to, ka viņš izdarījis citas personas tīšu prettiesisku nonāvēšanu (slepkavību) jeb saskaņā ar KL 116.pantu izdarītu noziedzīgu nodarījumu, apelācijas instances tiesa šo lēmumu atstāja negrozītu.

Kasācijas sūdzību par apelācijas instances tiesas lēmumu iesniedzis apsūdzētais G.Z., lūdzot pārkvalificēt viņam inkriminētās darbības pēc Krimināllikuma 121.panta, samazināt piespriesto sodu un galīgo sodu. Šādu lūgumu apsūdzētais pamato ar to, ka no lietas

²³ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 150.lpp.

materiāliem esot redzams, ka viņš ticis sadurts ar nazi, proti, ka pret viņu bijis vērsts atkārtots uzbrukums un viņa rīcība bijusi aizstāvēšanās, kas paredzēta Krimināllikuma 29.pantā, kā arī, ka tiesa esot pārkāpusi Kriminālprocesa likuma 128.panta trešo daļu, proti, ka nevienam pierādījumam nav iepriekš noteikta augstāka ticamības pakāpe nekā pārējiem pierādījumiem, jo liecinieku liecības, kas izraisot šaubas, tiesa vērtējusi kā neapgāžamus pierādījumus, bet viņa liecības par apdraudējumu dzīvībai ignorējusi. Tiesa arī neesot ņēmusi vērā viņam draudošo briesmu raksturu, uzbrukuma atvairīšanas iespējas, viņa psihiskās veselības stāvokli.

Krimināllietas iztiesāšanas gaitā neesot ņemts vērā tas, ka viņš pats pieteicies par vainīgu policijas pārvaldē un savu izdarīto nožēlojis, tādejādi pasliktinot viņa stāvokli.

Tiesa arī neesot izvērtējusi faktu, ka pēc mātes nāves viņš 15 gadu vecumā ārstējies Jelgavas psihoneiroloģiskajā slimnīcā, viņam esot konstatētas arī citas veselības problēmas un viņš regulāri lietojot zāles, ko apliecinot izziņa no cietuma ārsta.

Izvērtējot visus apsūdzētā norādītos pārkāpumus Augstākā tiesa nospriedusi, ka nepieciešamā aizstāvēšanās Krimināllikuma 29.panta izpratnē ir pieļaujama, ja apdraudējums patiesi pastāv un ir reāls, tas ir, tiek izdarīts reāli. Personas darbības, kura aizstāvas un nodara kaitējumu apdraudētājam, nevar uzskatīt par izdarītām nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, ja kaitējums nodarīts pēc tam, kad apdraudējums bijis pabeigts un ir zudusi jebkāda vajadzība piemērot aizsardzības līdzekļus. Ja persona bez jebkāda pamata iedomājusies, ka notiek uzbrukums, jo cietušā rīcība un konkrētie notikuma apstākļi nav devuši tam iemesla, tad šī persona par tīši radīto kaitējumu atbild uz vispārējiem pamatiem.

Kā pamatoti konstatējusi apelācijas instances tiesa, apsūdzētā G.Z. vaina apsūdzībā pēc Krimināllikuma 116.panta ir pierādīta ar lietā savāktajiem pierādījumiem to kopumā. Fakts, ka apsūdzētais vēlējies cietušā nāves iestāšanos noziedzīgo darbību izdarīšanas brīdī, ir pierādīts ar paša apsūdzētā pirmstiesas kriminālprocesā sniegtajām liecībām, kuras tikai vēlāk apsūdzētais ir grozījis un papildinājis. Par apsūdzētā tiešu nodomu liecina arī cietušajam nodarīto miesas bojājumu smagums, lokalizācija un daudzums, uz ko pamatoti norādījusi apelācijas instances tiesa.

Senāta Krimināllietu departaments atzīst, ka nav pamats G.Z. darbības pārkvalificēt pēc Krimināllikuma 121.panta, jo ar lietas materiāliem ir konstatēts, ka uzbrukums viņam jau bija beidzies un apsūdzētais uzsācis jaunu uzbrukumu atriebības nolūkā.²⁴

Pamatojoties uz šo iepriekš minēto lietu SKK-134/2010, autore vēlas norādīt, ka cilvēki varētu domāt, ka uzbrukumu uzreiz var redzēt un saprast, ka tas ir esošs un nopietns, tomēr pasaulē netrūkst cilvēku, kuriem ir savādāka uztvere par uzbrukumiem. Ir cilvēki, kuriem ir psihiska rakstura problēmas, kuru dēļ šādas personas var redzēt halucinācijas, kas viņiem asociējas ar uzbrukumu vai tā draudiem, un, lai sevi aizsargātu no personām, kas it kā nodara kaitējumu, tās sāk pielietot fizisku spēku, kuru dēļ var aizskart personas, kas ir pilnībā neitrālas un nekādus uzbrukumus neveic. Vēl ir personu grupas, kuras nav psihiski vai kā citādi slimas, bet ir ļoti jūtīgas pret pasaulē notiekošo, tādēļ var nepamatoti domāt, ka viņām draud briesmas, kaut normāla cilvēka redzējumā tādas noteiktas darbības nebūtu kvalificējamas, kā uzbrukums. Šādas darbības, kas pastāv vienīgi cilvēku prātos, bet kas reāli nepastāv, vai kuras nav objektīvas, bet ļauj domāt par uzbrukuma esamību, uzskata par šķietamo aizstāvēšanos.

Šķietamās aizstāvēšanās definīcija ir minēta Krimināllikuma 30.pantā: Šķietamā aizstāvēšanās ir tad, kad nenotiek šā likuma [29.pantā](#) minētais reālais uzbrukums, bet persona kļūdas pēc domā, ka šāds uzbrukums notiek. Gadījumos, kad notikuma apstākļi devuši pamatu pieņemt, ka notiek reāls uzbrukums, bet persona, kura pielietojusi aizsardzības līdzekļus, nav apzinājusies, ka šāds pieņēmums ir kļūdainis, turklāt tā nevarēja un tai arī nevajadzēja to apzināties, šīs personas darbības vērtējamas kā nepieciešamā aizstāvēšanās.

Šķietamā aizstāvēšanās (delictum putativum) ir tad, kad faktiski nenotiek reāls uzbrukums ar likumu aizsargātam interesēm, bet persona kļūdas pēc domā, ka šāds uzbrukums notiek.²⁵ Šķietamās aizstāvēšanās stāvoklī persona cenšas izdarīt sociāli derīgu darbību – atvairīt uzbrukumu un aizsargāt nozīmīgas sabiedriskas intereses.²⁶

Autore, pētot jau iepriekš minētos avotus, ir konstatējusi, ka tikai Dr.jur. Andrejs Judins min, ka šķietamo aizstāvēšanos var iedalīt divos veidos. Tādēļ autore pievērsīsies

²⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 10.03.2010. lēmums lietā Nr. SKK-134/2010.

²⁵ Krastinš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 350.lpp.

²⁶ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 93.lpp.

sīkāk, lai izpētītu, kā atšķirās šie veidi un vai būtu svarīgi visos avotos minēt, ka pastāv šāds iedalījums, un vai no tā ir atkarīgs arī sankciju apmērs.

Pirmais veids, ko Dr.jur. Andrejs Judins min, ka šķietamas aizstāvēšanas stāvokli var radīt situācija, kad notikuma apstākļi dod pamatu pieņemt, ka notiek reāls uzbrukums. Tā ir situācijā, kurā arī citas personas uzskatītu, ka notiek uzbrukums, un ir apdraudētas svarīgas sabiedriskās intereses. Tātad, nodarot kaitējumu šķietamam uzbrucējam, persona neapzinās, ka uzbrukums nenotiek, un viņa nevar to apzināties faktisko apstākļu dēļ.²⁷ Pie faktiskajiem apstākļiem tiek uzskatīti ne tikai tajā brīdī esošie ārējās vides apstākļi, kā piemēram, tumsa, bet arī veselības traucējumi kā slikta dzirde, redze u.t.t. Šajā gadījumā personas kļūdai ir objektīvi iemesli, kas personai dod pamatu uzskatīt, ka notiek reāls uzbrukums.

Kā piemēru šādam šķietamās aizstāvēšanās veidam autore var minēt prof. Ulda Krastiņa doto piemēru par jaunieta, kuru naktī smagi piekāvušas trīs nepazīstamas personas. Mājupceļā, pēc uzbrukuma, viņš redz, ka viņam pretī nāk cita triju iereibušu vīriešu grupa, skaļi sarunādamies un plātīdamies ar rokām. Kad vīriešu grupa ir pietuvojusies šim jaunietaim, viens no viņiem devies pie piekautā jaunieša. Jaunietis nobijies un, domādams, ka viņu atkal grib piekaut, izvilcis no kabatas nazi un iedūris vīrietim vēderā, nodarot vidēja smaguma miesas bojājumus. Kā vēlāk izmeklēšanā noskaidrots, vīrietis pie jaunieša devies, lai palūgtu cigareti. Taču konkrētie apstākļi, kad jaunietis jau pirms tam ticis piekauts un nakts laikā viņam atkal tuvojas trīs iereibuši vīrieši, no kuriem viens devies tieši pie viņa, varēja radīt aizdomas, ka viņu piekaus atkal, tāpēc viņš sevi aizstāvējis, iedurot šim vīrietim ar nazi. Šādu jaunieša darbību var vērtēt kā šķietamo aizstāvēšanos, jo konkrētajā situācijā viņš nevarēja un viņam nevajadzēja paredzēt, ka pieņēmums par draudošo uzbrukumu ir kļūdainis.²⁸

Otrs veids, ka šķietamās aizstāvēšanās stāvoklis var tikt konstatēts gadījumā, kad notikuma apstākļi nedod pamatu uzskatīt, ka notiek reāls uzbrukums, taču persona kļūdas dēļ pārliecināta, ka ir apdraudētas ar Krimināllikumu aizsargātās intereses. Tā ir situācija, kādā citas personas nesaskatītu uzbrukuma pazīmes, taču kaitējuma nodarītājam nav šaubu par uzbrukuma esamību. Tātad, nodarot kaitējumu šķietamam uzbrucējam, persona neapzinās, ka uzbrukums nenotiek, lai gan konkrētos apstākļos tai vajadzēja un tā varēja to

²⁷ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 93.lpp.

²⁸ Krastinš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 351.lpp.

apzināties. Šajā gadījumā personas kļūdai ir subjektīvi priekšnosacījumi, proti – nepareizs situācijas novērtējums savu psihisko īpatnību dēļ.²⁹

Pēc autore domām, šāda veida nodalījums nav nepieciešams, jo, izpētot abus šķietamās aizstāvēšanās veidus, autore ir secinājusi, ka abus vieno arguments, ka persona kļūdās domājot, ka notiek uzbrukums situācijā, kad tāds nepastāv. Nodalīt šos veidus pēc tā, ka pirmajā veidā persona nevarēja apzināties un neapzinājās uzbrukuma neesamību, bet otrajā veidā personai vajadzēja apzināties un tā varēja apzināties, nebūtu pareizi. Autore uzskata, ka šāda apzināšanās katram tiesību subjektam ir subjektīva. Nevar uzskatīt, ka visi cilvēki vienlīdz slikti apzinās stāvokli tumsas laikā. Ir cilvēki, kas biežāk nekā lielākā daļa pārējās sabiedrības uzturas tumsā. Šādi cilvēki, piemēram, ir tādi, kas strādā nakts darbu vai arī tādi, kas strādā telpās, kas ir tumšas un neapgaismotas, piemēram, alu šahtās. Šie cilvēki jau ir pielāgojušies darbam un dzīvei tumsā, tādēļ nevarētu uzskatīt, ka šīs personas slikti orientētos tumsā. Autore uzskata, ka šāds dalījums nav nepieciešams un izraisītu tikai nevajadzīgu apjukumu personām un nevienlīdzīgu tiesas nostāju veidojot tiesu praksi, tomēr autore norāda, ka pareizi ir tas, ka par šāda veida izdarītām darbībām netiek piemērotas dažādas sankcijas.

Salīdzinot šķietamo aizstāvēšanos ar nepieciešamo aizstāvēšanos, ir redzams, ka šīs darbības ir ļoti līdzīgas jeb abām ir raksturīgs, ka tās tiek veiktas situācijā, kad persona uzskata, ka tiek apdraudētas viņas ar likumu aizsargātas tiesības un intereses. Atšķirība no šiem apstākļiem ir tāda, ka nepieciešamā aizstāvēšanās notiek gadījumos, kad personai nav šaubu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vai tūlītēju tā sākumu, kas apdraud personas, sabiedrības vai valsts tiesības un intereses, bet šķietamā aizstāvēšanās ir gadījumos, kad personai tikai šķiet, ka šāds tiesību aizskārums pastāv vai draud sākties, bet realitāte šādam uzbrukumam nav pamatota apliecinājuma. Autore uzskata, ka nodalījums būs izprotamāks, aplūkojot Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 22.novembra lēmumu lietā Nr. SKK –528/2013. Šajā lietā tiek izskatīta slepkavība, kuru pirmās instances tiesa ar spriedumu ir atzinusi par izdarītu pastiprinošos apstākļos – vairāku personu dzīvībai bīstamā veidā. Noziedzīgs nodarījums izdarīts šādos apstākļos – 2011.gada 19.februārī N.Z. ar līdzpaņemto šaujamieroci – pistoli „Glock 19” Nr.LT Z787 ar patronām, ar nokavēšanos ieradās kinoteātra „[A]” [..].zālē, Rīgā, [..] ielā [..], uz kinoseansu „[..]”, kas sākās plkst.16.00.

²⁹ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 93.-94.lpp.

Sēžot minētās zāles [..].rindā [..].vietā N.Z. sāka skaļi čaukstināt papīra maisu ar konfektēm, traucējot apkārtējiem skatīties filmu. Daži skatītāji aizrādīja N.Z. par trokšņainu uzvedību seansa laikā. Tā kā N.Z. ignorēja aizrādījumus un turpināja trokšņot, [..].rindā [..].vietā sēdošais A.E. izrāva maisu ar konfektēm no N.Z. rokām un nolika to uz grīdas.

N.Z., būdams egocentriskas dabas, ar pārspīlētu savas personiskās vērtības apziņu, ignorējot sabiedrībā pieņemtās uzvedības normas, pēc seansa beigām, ap pulksten 17.50, kad skatītāji vēl bija zālē, atriebības nolūkā, lai izprovocētu konfliktu un pielietotu līdzpaņemto šaujameroci, uzlēja A.E. virsū nelielu ūdens daudzumu no līdzpaņemtās pudeles. Pēc tam, kad A.E. pagriezās pret N.Z., lai pārtrauktu viņa darbības, N.Z., apzinoties, ka esošo situāciju izraisīja viņš pats un šajā situācijā ieroča pielietošanai nav pamata, ar nolūku nogalināt A.E. no tuva attāluma, izdarīja četrus šāvienus A.E. virzienā, no tiem trīs mērķtiecīgus šāvienus A.E. ķermenī.

Šaujot telpā, kur bija ļoti daudz cilvēku, tostarp arī blakus cietušajam, N.Z. apzinājās savu darbību sabiedrisko bīstamību ne tikai cietušajam A.E., bet arī pārējiem zālē esošajiem cilvēkiem, kuri atradās šāvienu zonā, tādējādi reāli apdraudot arī viņu dzīvības, tas ir, izdarīja slepkavību vairāku personu dzīvībai bīstamā veidā.

N.Z. vardarbīgās darbības rezultātā A.E. tika nodarīti miesas bojājumi, kas kopumā pēc sava rakstura pieskaitāmi smagiem miesas bojājumiem (kā bīstami dzīvībai): – divi caurejoši lodes radīti šauti ķermeņa ievainojumi ar krūškurvja kreisās puses ādas un zemādas bojājumu, kreisā ribu loka skrimšļa bojājumu, kreisā diafragmas kupola priekšējās daļas bojājumu, kuņģa apakšējās malas bojājumu, aizkuņģa dziedzera bojājumu, lielās taukplēves bojājumu, kreisās nieres tauku kapsulas un saknes mīksto audu bojājumu, muguras kreisās puses dziļo muskuļu bojājumu, mugurkaula 2.,3.jostas skriemeļa un starpskriemeļu disku bojājumu un muguras jostas daļas zemādas audu un ādas bojājumu, krūškurvja labās puses priekšējās virsmas ādas un zemādas bojājumu, labās puses 4.ribstarpas muskuļu bojājumu, labās plaušas vidējās daivas apakšējās daļas bojājumu, labā diafragmas kupola un labās aknu daivas augšējās daļas bojājumu, labās plaušas apakšējās daivas bojājumu, krūškurvja mugurējās virsmas 8.ribstarpas muskuļu bojājumu un krūškurvja mugurējās virsmas ādas un zemādas bojājumu; - lodes radīts necaurejošs šauts ievainojums kreisā augšdelma iekšējā virsmā vidējā trešdaļā ar kreisā augšdelma, kreisās paduses bedrītes mīksto audu, krūškurvja kreisās puses mugurējās virsmas muskuļu bojājumu, kreisās lāpstiņas un krūškurvja mugurējās virsmas kreisās puses, 3.,4.,5.ribas bojājumu, kas komplicējās ar ārējo un iekšējo asiņošanu, asinsizplūdumu vēderplēves

dobumā un iekšējo orgānu nevienmērīgu caurasiņojumu ar prevalējošu mazasinību, no kuriem uz vietas iestājās cietušā A.E. nāve.

Šādas N.Z. darbības pirmās instances tiesā kvalificētas pēc Krimināllikuma 117.panta 3.punkta.

Izskatījusi lietu apelācijas kārtībā, Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta ar 2013.gada 31.maija spriedumu Rīgas apgabaltiesas 2012.gada 22.maija spriedumu atcēlusi daļā par N.Z. pēc Krimināllikuma 117.panta 3.punkta noteikto sodu.

N.Z. pēc Krimināllikuma 117.panta 3.punkta sodīts ar brīvības atņemšanu uz 17 gadiem un ar policijas kontroli uz 3 gadiem, konfiscējot finanšu līdzekļus Ls 214,07 un Euro 100, kas glabājas Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Finanšu vadības birojā. Pārējā daļā pirmās instances tiesas spriedums atstāts negrozīts.

Apsūdzētais N.Z. kasācijas sūdzībā lūdz lietu izskatīt mutvārdu procesā, atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu un nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Kasācijas sūdzībā lūgts norādīt apelācijas instances tiesai, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 589.panta pirmo daļu, ka persona nezaudē savas tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos arī gadījumā, kad tā ir izprovocējusi konfliktu.

Apsūdzētā N.Z. ieskatā, apelācijas instances tiesas atziņa, ka persona, kura izprovocējusi konfliktu, zaudē tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos, nav ietverta nevienā likumā. Tiesa, pieņemot notiesājošo spriedumu, faktiski sodījusi viņu, apsūdzēto, par tāda pārkāpuma izdarīšanu, kas nebija ietverts ne likumā, ne arī bija saprātīgi paredzams. Šādu viedokli apsūdzētais pamato norādot, ka viņam bija tiesības uz paš aizstāvēšanos arī tad, ja uzbrukumu ir izprovocējis viņš pats. Situācijā, kad tiek konstatētas uzbrukuma pazīmes, personas nodoms nodarīt kaitējumu uzbrucējam, apsūdzētā ieskatā, ir likumdevēja sankcionēts un nevar tikt atzīts par prettiesisku. Apsūdzētais N.Z. norāda, ka, analizējot Krimināllikuma sistēmu kopumā, secināms, ka likumdevējs viennozīmīgi noteicis prettiesiskas vardarbības vai pat draudu aizliegumu, tādējādi secināms, ka aizliegums personām aizstāvēt sevi pret vardarbību faktiski legalizē noziedznieka darbības, kas ir pretrunā ar Krimināllikuma jēgu un mērķi. Turklāt aizliegums personām aizstāvēt savu dzīvību un veselību jebkuros apstākļos nonāk pretrunā ar Satversmes 93.pantā un 111.pantā ietvertajām cilvēktiesību garantijām. Apsūdzētais N.Z. uzskata, ka apelācijas instances tiesa spriedumā, atzīstot, ka A.E. rīcība, izsitot viņam, apsūdzētajam, no rokām konfekšu iepakojumu, bijusi likumīga, nav minējusi nevienu normatīvo aktu, kas atļautu šādas

darbības. N.Z. ieskatā, A.E. rīcība, mēģinot iznīcināt viņa, apsūdzētā, mantu, atbilst Krimināllikuma 231. un 185.pantā noteikto nodarījumu pazīmēm.

Augstākās tiesas Senāts atzīst, ka Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2013.gada 31.maija spriedums atstājams negrozīts, bet apsūdzētā N.Z., viņa aizstāvja A.Šūmaņa kasācijas sūdzība noraidāma. Augstākā tiesa šādu viedokli pamato, ka gan pirmās, gan apelācijas instances tiesa konstatējusi apsūdzētā N.Z. darbības visas nepieciešamās un obligātās Krimināllikuma 117.panta 3.punktā norādītās noziedzīgā nodarījuma pazīmes un ne pirmās, ne apelācijas instances tiesai nav radušās saprātīgas šaubas par N.Z. vainīgumu.

Apelācijas instances tiesa pamatoti konstatējusi, ka apsūdzētais N.Z. nav atradies nepieciešamās vai šķietamās aizstāvēšanas stāvoklī.

Nepieciešamās aizstāvēšanās institūts noteikts Krimināllikuma III nodaļā „Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību”. Saskaņā ar Krimināllikuma 29.panta pirmo daļu nepieciešamā aizstāvēšanās ir darbība, kas izdarīta, aizsargājot valsts vai sabiedrības intereses, savas vai citas personas tiesības, kā arī personu pret uzbrukumu vai uzbrukuma draudiem tādā veidā, ka uzbrucējam tiek radīts kaitējums. Šā panta otrajā daļā noteikts, ka par nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšanu atzīstama acīmredzama aizsardzības nesamērība ar uzbrukuma raksturu un bīstamību, kā rezultātā uzbrucējam tiek radīts kaitējums, kas nav bijis nepieciešams, lai novērstu vai atvairītu uzbrukumu.

Savukārt Krimināllikuma 30.panta pirmajā daļā noteikts, ka šķietamā aizstāvēšanās ir tad, kad nenotiek šā likuma 29.pantā minētais reālais uzbrukums, bet šī persona kļūdas pēc domā, ka šāds uzbrukums notiek.

Šķietamā aizstāvēšanās tāpat kā nepieciešamā aizstāvēšanās ir iespējama tikai tad, ja pastāv zināmi obligāti nosacījumi. Nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā tāds nosacījums ir reāls apdraudējums, bet šķietamās aizstāvēšanās gadījumā – darbības, kuras uzskata par šādu apdraudējumu. Ja persona bez jebkāda pamata iedomājusies, ka notiek uzbrukums, jo cietušā rīcība un konkrētie notikuma apstākļi nav devuši tam iemeslu, tad šī persona par tīši radītu kaitējumu atbild uz vispārējiem pamatiem.

Otrs būtisks arguments, kuru tiesa ir norādījusi, ka administratīvais, disciplinārais vai civiltiesiskais pārkāpums nepieciešamās aizstāvēšanas stāvoklī nerada. Ne pirmās instances tiesa, ne apelācijas instances tiesa nav konstatējusi, ka cietušais A.E. būtu izdarījis darbības, kas atbilstu kādam no Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzētajiem

noziedzīgajiem nodarījumiem, kā arī apelācijas instances tiesa pareizi atzinusi, ka konkrētie lietas apstākļi nav devuši iemeslu N.Z. domāt, ka notiek reāls uzbrukums vai uzbrukuma draudi. N.Z., kurš tīši izraisīja konfliktsituāciju, lai nodarītu uzbrucējam kaitējumu aiz atriebības par to, ka draudzenes klātbūtnē tika aizskarta viņa egocentriska, hipertrofēta savas vērtības apziņa, nav rīkojies nepieciešamās vai šķietamās aizstāvēšanas stāvoklī.³⁰

Autores izteiktajam salīdzinājumam par nepieciešamo aizstāvēšanos ar šķietamo aizstāvēšanos līdzīgu viedokli ir paudis arī Augstākās tiesas Senāts Krimināllietu departaments 2007.gada 14.septembra lēmumā lietā Nr.SKK-489/2007, kurā norāda, ka šķietamā aizstāvēšanās, tāpat kā nepieciešamā aizstāvēšanās, ir iespējama tikai tad, ja pastāv zināmi obligāti nosacījumi. Nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā tāds nosacījums ir reāls apdraudējums, bet šķietamās aizstāvēšanās gadījumā – darbības, kuras uzskata par šādu apdraudējumu. Ja persona bez jebkāda pamata iedomājusies, ka notiek uzbrukums, jo cietušā rīcība un konkrētie notikuma apstākļi nav devuši tam iemesla, tad šī persona par tīši radīto kaitējumu atbild uz vispārējiem pamatiem.³¹

Uz aizstāvēšanos (aizsardzību) attiecināmie nosacījumi:

- 1) aizstāvēšanās ir pieļaujama, lai aizsargātu likumā norādītās intereses un tiesības;
- 2) aizstāvēšanās ir pieļaujama, radot kaitējumu tikai uzbrucējam;
- 3) aizstāvēšanās ir pieļaujama, ja netiek pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.

Pirmais nosacījums - aizstāvēšanās ir pieļaujama, lai aizsargātu likumā norādītās intereses un tiesības

Pētot sīkāk, kas ir saprotams ar aizstāvēšanās pirmajā nosacījumā minētajām interesēm un tiesībām, var secināt, ka šeit ir domāts, ka katra persona ir tiesīga aizsargāt no citas personas apdraudējuma Latvijas valsts intereses (piemēram, valstī noteikto tiesisko kārtību, valsts īpašumu), savas vai citas personas tiesības vai pašu personu (dzīvību, veselību, godu un cieņu, īpašumu u.c.).³² Autore piedāvā aplūkot Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009. gada 23. septembra lēmumu lietā SKK – 503/2009, kurā pastāv situācija, ka apsūdzētais uzskata, ka pret viņu ir vērsti prettiesiski

³⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 22.11.2013. lēmums lietā Nr. SKK –528/2013.

³¹ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 14.09.2007. lēmums lietā Nr.SKK-489/2007, 6.lpp.

³² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Speciālā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 81.lpp.

draudi, tādēļ viņa izdarītais noziedzīgais nodarījums būtu jākvalificē ņemot vērā KL 29.pantu un 30.pantu. Lēmuma būtība – Ar pirmās instances tiesas spriedumu M.B. (apsūdzētais) notiesāts par to, ka viņš nodarījis tīšu smagu miesas bojājumu, kas bīstams dzīvībai un kas vainīgā neuzmanības dēļ bijis par iemeslu cietušā nāvei. Noziedzīgs nodarījums izdarīts šādos apstākļos - 2004.gada 26.jūnijā laika posmā no pulksten 19.00 līdz pulksten 19.48 M.B., būdams alkohola ietekmē, atrodoties Daugavpilī, [...] ielā, mājas Nr.4 kāpņu telpā starp ceturto un piekto stāvu, strīda laikā ar A.K., naidīgu attiecību dēļ, tīši ar kāju iesitis A.K. vēdera apvidū. No nodarītā sitiena A.K. atsities ar krūšu kurvi pret dzelzs atkritumu vadu un nokritis uz kāpņu telpas betona grīdas.

M.B. darbību rezultātā A.K. nodarīti šādi miesas bojājumi:

galvas apvidū - labā deniņa apvidus nobrāzums, pakauša sista brūce, asinsizplūdums galvas ādas un muskuļu lēvera iekšpusē labā deniņa, labā pakauša un kreisā deniņa apvidos, subdurālā hematoma virs kreisās puslodes, subdurāls asinsizplūdums virs labās puslodes, subarahnoidāls asinsizplūdums kreisās galvas smadzeņu puslodes deniņu polos, asinsizplūdums galvas smadzeņu vēderiņos; krūšu kurvja apvidū - asinsizplūdums krūšu kaula rajonā, krūšu kurvja priekšējās virsmas kreisā pusē nobrāzums, krūšu kaula šķērslūzums, 2.-3. ribu pa kreisi lūzums pa vidējo atslēgas kaula līniju, 5.-7. ribu lūzumi pa labi pa vidējo atslēgas kaula līniju; vēdera apvidū - aknas labās daivas traumatiskie plīsumi ar asiņošanu vēdera dobumā; ekstremitāšu apvidū - kreisā augšdelma ārējās virsmas asinsizplūdums, labā ceļgala nobrāzums. Minētie miesas bojājumi pēc sava rakstura kopumā pieskaitāmi smagiem miesas bojājumiem kā bīstami dzīvībai un izraisījuši A.K. nāvi.

Izskatot lietu apelācijas kārtībā, Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija ar 2009.gada 2.jūnija lēmumu Daugavpils tiesas spriedumu atstājusi negrozītu. Apsūdzētais iesniedza kasācijas sūdzību, norādot, ka kvalificējot viņa darbības pēc Krimināllikuma 125.panta trešās daļas tiesa esot pārkāpusi šī likuma 29. un 30.pantu, apsūdzētais uzsver arī, ka pēc Krimināllikuma 128.panta noziedzīgās darbības ir kvalificējamās, ja tiek konstatēts, ka noziedzīgās darbības ir izprovocējis pats cietušais ar savu uzvedību. Katrai personai ir tiesības uz aktīvu aizstāvēšanos, pastāvot prettiesiskiem draudiem.

Augstākā tiesa izskatot apsūdzētā iesniegtās pretenzijas par apelācijas instances tiesas nolēmumu ir atzinusi, ka apelācijas instances tiesas lēmums atstājams negrozīts, bet iesniegtā kasācijas sūdzība noraidāma, kā arī to, ka apelācijas instances tiesa savā lēmumā

norādījusi, ka cietušajam konstatētos miesas bojājumus apsūdzētais M.B. izdarījis viņa paša izraisīta strīda laikā no kā izriet, ka atbilstoši Krimināllikuma 29.pantam, nevar atzīt par atrodošos nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī personu, kura pati tīšām izraisījusi uzbrukumu, lai izmantotu to kā ieganstu prettiesisku darbību izdarīšanai.³³

Autore vēlas vērst uzmanību uz to, ka īpaši izceļama ir goda aizsardzība, jo ja pārējās intereses un tiesības parasti tiek apdraudētas ar fizisku uzbrukumu, tad godu lielākoties aizskar ar mutiskiem komentāriem un draudiem. Tādēļ autore vēlas izpētīt vai pret mutiski izteiktiem draudiem un cieņas aizskarošām frāzēm var pielietot fizisku spēku, kā tas bija atspoguļots lietā Nr. SKK-503/2009, un vai šāds pretuzbrukums būtu pielīdzināms nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklim.

Pēc autores izpētītā tikai Dr.jur. Andrejs Judins ir sīkāk minējis goda un cieņas aizskaršanu un personas pretdarbības saistību ar nepieciešamo aizstāvēšanos. Dr.jur. Andrejs Judins pauž viedokli, ka, ja gods ir ar Krimināllikumu aizsargāta interese, jāatzīst, ka persona ir tiesīga atspēkot uzbrukumu, kura mērķis ir aizskart cilvēka godu, un nodarīt uzbrucējam samērīgu kaitējumu. Autore uzskata, ka šāda iespēja, aizstāvēt savu godu, būtu situācijās, ja kāds preses izdevums vai radio izplata par personu informāciju, kas nav patiesa vai ja policijas darbinieki liek personai izdarīt darbības, kas var aizskart personas godu. Tādejādi nepieciešamā aizstāvēšana iespējama, ja gods tiek aizskarts ar aktīvu vardarbīgu rīcību – uzbrukumu. Tiesības uz aizstāvēšanos nerodas, ja gods ir aizskarts mutiski, rakstiski vai ar žestiem. Kā piemērs tiek minēts, ka aktīvi var aizstāvēties, nodarot kaitējumu cilvēkam, kas vēlas ar torti aptraipīt personas seju vai cenšas vardarbīgi izģērbt cietušo nolūkā pazemot viņa personisko cieņu.³⁴ Prof. Pauls Mincs ir minējis goda aizstāvēšanu, izsakot viedokli par samēru starp uzbrucēja labumu un aizstāvēšanās labumu. Pēc autora domām, var nonāvēt, aizstāvēt godu un mantu, vienalga, vai tie pieder pašam vai citai personai.³⁵ Autore Dr.jur. Andreja Judina viedoklim piekrīt, tomēr vēlas ieteikt, ka būtu laiks pārdomāt, vai nepieciešamo aizstāvēšanos nevarētu pielietot arī gadījumos, ja aizskaršana notiek rakstveidā. Raugoties uz tagadējo situāciju un nākotnē gaidāmo, var prognozēt, ka internets kļūs vēl pieejamāks un noderīgāks saziņas līdzeklis nekā ir pašlaik. Šādā gadījumā var pieaugt arī interneta vidē izteiktie aizvainojumi personai un valstij, jo

³³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 23.09.2009. lēmums lietā SKK – 503/2009.

³⁴ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 81.lpp.

³⁵ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 97.lpp.

aizskart cilvēka godu un cieņu būs iespēja arī tādiem cilvēkiem, kas cietušo personu nemaz nepazīst un neizprot radušos situāciju, kā arī tādēļ, ka interneta vidē, kur var paslēpties zem pseidonīma un nepatiesiem datiem par sevi, personas var izteikties vēl skarbāk par otru personu nekā tādā pašā gadījumā, ja tas notiktu dzīvē, personai klātesot. Pēc autores domām, šāda situācija, var iespaidot personas pašvērtējumu tikpat stipri vai vēl nopietnāk nekā vardarbīgs uzbrukums.

Attiecībā uz prof. Paula Minca nostāju autore uzskata, ka nogalināšana būtu pārāk cietsirdīga rīcība, un varētu pat pārkāpt nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, un tādā gadījumā būtu jāņem vērā aizskartā goda nopietnību un paliekošās sekas, bet autore tomēr ieteiktu pārdomāt nepieciešamo aizstāvēšanos goda un cieņas situācijās un šo apstākli tulkot plašāk.

Otrais nosacījums - aizstāvēšanās ir pieļaujama, radot kaitējumu tikai uzbrucējam

Kā jau ierasts, uzbrukumi mēdz būt dažāda smaguma un veida. Pie vieglākiem uzbrukumiem, piemēram, naudas maka zādzībām, parasti necieš trešās personas, jo cietušais spēj kontrolēt savas darbības un skaidri apzinās, kam un ko nodara. Tomēr pie smagākiem uzbrukumiem, piemēram, slepkavības mēģinājuma, cietušais vairs nav tik adekvātā stāvoklī un parasti neapzināti veic savas darbības tikai ar vienu mērķi – izglābt sev dzīvību. Šajās situācijās visbiežāk arī var ciest neitrālas personas, jo cietušais ir īpaši uzbudinājuma stāvoklī, kad var nespēt atšķirt uzbrucēju no neitrāla cilvēka, kam nav nodoma vai rīka, lai nogalinātu vai kā citādi ietekmētu kādu personu.

Nepieciešamā aizstāvēšanās nav pasīva aizsargāšanās (piemēram, izvairīšanās no sitieniem) vai citādu līdzekļu lietošana apdraudējuma novēršanai (piemēram, sitienu atvairīšana), bet gan kaitējuma radīšana pašam uzbrucējam. Tomēr nepieciešamā aizstāvēšanās var būt vienīgi tad, ja kaitējums radīts tieši uzbrucējam, bet nevis kādai citai personai (vai valsts un sabiedrības interesēm). Situācijā, kad personas darbības, kas vērstas uz kaitējuma radīšanu uzbrucējam, faktiski radījušas to citai personai (kas gadījuma pēc atradusies notikuma vietā), atbildība var iestāties par kaitējuma radīšanu šai personai aiz neuzmanības, ja persona, kas aizstāvas, varēja paredzēt un viņai vajadzēja paredzēt iespēju radīt šo kaitējumu citai personai.³⁶

³⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 307.lpp.

Ierasts, ka uzbrukumus parasti veic pats tiesību subjekts jeb persona, bet ir gadījumi, kad personai ir vēlme nodarīt otram kaitējumu, taču apzinoties, ka fiziski pati nespēs vai baidās veikt noziedzīgas darbības, izmanto dzīvniekus vai noorganizē uzbrukumu grupā. Autore veiks pētījumu, lai noskaidrotu, vai cietušais aizstāvoties no subjekta, kas ir pamudināts uzbrukt personai, veiks darbības, kas tiks atzītas par tādām, kas izdarītas nepieciešamas aizstāvēšanās stāvoklī vai arī būs jāatbild uz vispārējiem pamatiem.

Dr.jur. Andrejs Judins ir izteicis viedokli, ja uzbrucējs kā uzbrukuma rīku izmanto dzīvnieku, kurš var radīt kaitējumu aizsargātām interesēm, ar nepieciešamo aizstāvēšanos var tikt attaisnota gan kaitējuma nodarīšana dzīvniekam, gan personai, kura to izmanto. Kaitējuma radīšana dzīvniekam attaisnojama ar nepieciešamo aizstāvēšanos, jo tā gala rezultātā tiek radīts materiāls kaitējums dzīvnieka īpašniekam. Kaitējuma radīšana cilvēkam, kurš izmanto dzīvniekus uzbrukuma mērķim, pieļaujama un attaisnojama ar nepieciešamo aizstāvēšanos, ja tā iespējams ietekmēt dzīvnieka uzvedību.³⁷

Autore šādam viedoklim nepiekrīt, jo uzskata, ka ne vienmēr ir iespējams kontrolēt dzīvnieku, pat ja cilvēks ir tā saimnieks. Ir dzīvnieki, kuri ir apmācīti aizsargāt cilvēkus, un šādā gadījumā saimniekam var būt problēmas ar dzīvnieka savaldīšanu, jo dzīvnieks sajūt briesmas un jau laicīgi mēģina tās novērst, bet cietusī persona var pārprast situāciju un uzskatīt, ka šāds uzbrukums ir speciāli organizēts. Var pastāvēt dzīvnieku uzbrukumi, kuri nav tieši saistīti ar personas vēlmi uzbrukt citai personai. Šādos gadījumos, tikai pats dzīvnieks izlemj, vai konkrētajā brīdī uzbrukt personai. Autore uzskata, ka pasaulē var notikt dažādas situācijas, kuras var pārprast un uzskatīt par uzbrukumiem, kā piemēru autore var minēt gadījumus, kad, esot pastaigu parkā kopā ar suni, šim sunim tiek pamesta bumbiņa tālumā un saimnieks ir izkļēdzis vārdus “ķer ciet”. Ja kāda cita persona šo bumbiņu noķer un vēlas pamest atpakaļ, bet suns šādu uzvedību neizprot, tas var uzskatīt, ka tiek atņemta viņa manta un, aizsargājot savu mantu, uzbrukt personai, nodarot tai nopietnus veselības bojājumus. Vai arī var pastāvēt līdzīga situācija, persona neredz, ka tiek mesta bumbiņa sunim tālumā un tikai dzird vārdus “ķer ciet” un redz, ka suns skrien šai personai virsū. Šādā gadījumā cilvēks var nodomāt, ka dzīvnieka saimnieks vēlas, lai šis suns uzbrūk viņam un jau laicīgi nodarīt dzīvniekam kaitējumu, lai pasargātu sevi no turpmākām briesmām. Šādas situācijas var būt īpaši draudošas, ja šis dzīvnieks pēc sugas ir tāds, kuru uzskata par uzbrucēju vai cīņu suni.

³⁷ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 80.lpp.

Tomēr autore uzskata, ka pat, ja dzīvnieks patiesi tiek izmantots, lai izdarītu uzbrukumu pēc saimnieka vēlmes, nebūtu pareizi nodarīt kaitējumu gan dzīvniekam, gan personai. Autore uzskata, ka ir jāizvērtē, kādēļ uzbrucējs izmanto dzīvnieku, nevis pats izdara uzbrukumu. Šādi gadījumi būtu saistāmi ar to, ka persona nevēlas, lai cietušais atpazītu, kura persona ir vēlējusies viņai nodarīt kaitējumu, vai arī persona apzinās, ka bez dzīvnieka palīdzības tā nespētu veikt uzbrukumu vai arī nodarīt tik smagu kaitējumu, kādu ir izplānojusi. Šādos gadījumos ir maza iespēja, ka pati persona turpinātu uzbrukumu.

Ja uzbrukumu īsteno personu grupa, kaitējumu drīkst nodarīt ikvienam tās loceklim, tajā skaitā tādām uzbrucēju grupas loceklim, kurš konkrētā laika brīdī uzvedas pasīvi, tomēr ir pamats uzskatīt, ka viņš savu rīcību var aktivizēt.³⁸ Līdzīgu viedokli ir izteikusi arī Latvijas Republikas Augstāka tiesa 1995.gada 29.maija Plēnuma lēmumā Nr.3, ja apdraudējumu izdara personu grupa, persona, kas aizstāvas, ir tiesīga lietot pret jebkuru no uzbrucējiem aizstāvēšanās līdzekļus atbilstoši visas grupas bīstamībai un raksturam.³⁹

Šādam viedoklim autore piekrīt, jo uzskata, ka tā būtu vispareizākā rīcība cietušajam, lai aizsargātu savas tiesības un intereses līdz ir pārliecība, ka briesmas vairs nedraudēs. Ja cietušais neveiks aktīvas darbības pret visiem uzbrucējiem, kas ir grupā, tad var būt arī situācija, ka daži no grupas ir uzveikti un varētu likties, ka uzbrukuma draudi vairs nepastāv, jo pārējie neizrāda aktīvas darbības, bet pēc laika atkal notiek uzbrukums no personām, kas bija pasīvas savā uzvedībā pirms laika.

Trešais nosacījums - aizstāvēšanās ir pieļaujama, ja netiek pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas

Par šo robežu pārkāpšanu atzīstama acīmredzama aizsardzības nesamērība ar uzbrukuma raksturu un bīstamību, kā rezultātā uzbrucējam tiek radīts kaitējums, kas nav bijis nepieciešams, lai novērstu vai atvairītu uzbrukumu.⁴⁰ Dr.jur. Aivara Niedres dotajai definīcijai līdzīgu arī pauž prof. Uldis Krastiņš, kurš uzskata, ka nepieciešamo aizstāvēšanos drīkst realizēt tikai noteiktās robežās - aizstāvoties uzbrucējam radītajam

³⁸ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 81.lpp.

³⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990-1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 198.lpp.

⁴⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 81.lpp.

kaitīgumam jābūt samērīgam ar apdraudējuma raksturu un kaitīguma smagumu. Tas nozīmē, ka nedrīkst pārkāpt nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.⁴¹

Autore piedāvā aplūkot Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 19.decembra lēmumu lietā SKK –704/2006. Lietas būtība - 2005.gada 8.maija naktī Valmierā pie „Multikluba”, skaidrojot savstarpējās attiecības, J.H.(apsūdzētais) vairākas reizes ar roku tīši iesitis viņam U.B.(cietušajam) un pēc tam tīši iespēris ar kāju pa seju, nodarot vieglus miesas bojājumus ar īslaicīgu veselības traucējumu. Iztiesājot šo lietu Valmieras rajona tiesa taisījusi attaisnojošu spriedumu, pamatojoties uz atzinumu, ka J.H. atradies nepieciešamās aizstāvības stāvoklī, kad sitis un spēris U.B., kurš pirmais uzbrucis apsūdzētajam, uzsākot vardarbīgas darbības savstarpējā konflikta laikā. Pirmās instances tiesa arī secinājusi, ka nav pamata izvērtēt faktu, vai J.H. ir pārkāpis nepieciešamās aizstāvēšanas robežas, ņemot vērā to, ka par viegla miesas bojājuma tīšu nodarīšanu šādā situācijā, t.i., pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, kriminālatbildība likumā nav paredzēta.

Par pirmās instances tiesas spriedumu iesniegtajā apelācijas sūdzībā U.B. pārstāvis norādījis, ka Valmieras rajona tiesa nepareizi novērtējusi lietā iegūtos pierādījumus, tāpēc nepamatoti atzinusi, ka apsūdzētais minētajā situācijā atradies nepieciešamās aizstāvēšanas stāvoklī. Pārstāvis lūdzis atcelt pirmās instances tiesas spriedumu un taisīt lietā jaunu, notiesājošu spriedumu. Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija ar savu lēmumu noraidījusi iesniegto apelācijas sūdzību, atstājot pirmās instances tiesas spriedumu negrozītu.

Cietušā pārstāvis iesniegtajā kasācijas sūdzībā norādījis, ka apelācijas instances tiesa lietas izskatīšanā pieļāvusi būtiskus Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma normu pārkāpumus, kas novedis pie nepareiza lēmuma taisīšanas.

Kasators uzskata, ka tiesa nepareizi interpretējusi Krimināllikuma 29. un 130.panta saturu un līdz ar to nepamatoti atzinusi, ka tiesai nav bijis jāvērtē fakts, vai konkrētajā gadījumā apsūdzētais nav pārkāpis nepieciešamās aizstāvēšanās robežas un tādā veidā nav izdarījis noziedzīgu nodarījumu, paredzētu Krimināllikuma 130.panta 2.daļā.

Advokāts lūdz atcelt apelācijas instances tiesas lēmumu pilnā apjomā un lietu nodot jaunai iztiesāšanai pamatojoties uz to, ka J.H. apsūdzēts par to, ka viņš, atrazdamies

⁴¹ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 151.lpp.

nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, pārkāpis tās robežas un šādā situācijā nodarījis uzbrucējam U.B. vieglus miesas bojājumus, kas izraisījuši īslaicīgu veselības satricinājumu. Šāds viņa noziedzīgs nodarījums kvalificēts pēc Krimināllikuma 130.panta 2.daļas.

Augstākā tiesa atzīst, ka apelācijas instances tiesa pamatoti atzinusi, ka par šādu nodarījumu nevienā no Krimināllikuma pantiem kriminālatbildība nav paredzēta, tāpēc nav nepieciešamības izvērtēt apstākļus, vai J.H. nav pārkāpis nepieciešamās aizstāvēšanās robežas.

Bez tam, šādu darbību kvalifikācija pēc Krimināllikuma 130.panta 2.daļas ar likumu nav paredzēta.

Likumdevējs ir paredzējis kriminālatbildību tikai par tīša smaga vai vidēja smaguma miesas bojājuma nodarīšanu, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, iekļaujot šādus noziedzīgus nodarījumus Krimināllikuma 128.pantā. Tīšs viegls miesas bojājums, kas izraisījis īslaicīgu veselības traucējumu, kas nodarīts, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, nedz šajā Krimināllikuma pantā, nedz arī kādā citā Krimināllikuma Sevišķās daļas pantā, nav iekļauts. Līdz ar to ir jāsecina, ka likumdevējs nav paredzējis kriminālatbildību par šāda veida darbībām, ja arī tādas būtu konstatētas.

Ievērojot iepriekšminēto un vadoties no Kriminālprocesa likuma 585. un 587.panta, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments nolēma Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 12.oktobra lēmumu atstāt negrozītu, bet U.B. zvērinātā advokāta kasācijas sūdzību noraidīt.⁴²

Tomēr autore vērs uzmanību, ka šobrīd vairs nepastāv šāda situācija un Krimināllikumā par tīšu vieglu miesas bojājuma nodarīšanu ir paredzēta kriminālatbildība saskaņā ar KL 130.pantu.

Autore vēlas vērst uzmanību, ka arī Krievijas tiesību speciālistiem ir tāds pats viedoklis kā iepriekš minētajiem viedokļiem, kurus izteikuši Dr.jur. Aivars Niedre un prof. Uldis Krastiņš. Krievijas tiesību speciālisti raksta, ka balstoties uz Likuma būtību, par nesamērīgu nepieciešamo aizstāvēšanos tiek atzīts acīmredzams aizstāvēšanās rakstura nesamērīgums

⁴² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 19.12.2006. lēmums lietā SKK – 704/2006.

un apdraudējuma briesmu pakāpe, kad apdraudētajam bez nepieciešamības, ar nodomu tiek nodarīts lielāks kaitējums nekā nepieciešams.⁴³

Krievu autori, kā piemēru min šādu situāciju: Par mēģinājumu nozagt kartupeļus no lauka vienas rūpnīcas atslēdznieks nošāva divus cilvēkus. Šāda veida darbības tika izdarītas, jo viņš sargāja savu un kaimiņa lauku. Agri no rīta viņš ievēroja, ka kaimiņam kāds rokās pa dobēm. Pienākot tuvāk, atslēdznieks ievēroja divus vīriešus, kuri paspēja izrakt daļu kartupeļu. Sašutis par zagļu darbību, atslēdznieks pavēlēja atstāt izraktos kartupeļus un aizvākties, taču zagļi nereaģēja, tādēļ atslēdznieks ņēmās šaut uz zagļiem. Rezultātā viens no zagļiem nomira uz vietas un otrs tika ievainots. Šajā situācijā ir redzama nesamērīga nepieciešamā aizstāvēšanās, jo ir kļūdaini saprasta uzbrukuma bīstamība un pārkāptas aizstāvēšanās robežas.⁴⁴

Uzbrukuma raksturs un kaitīgums ir galvenie kritēriji, kas jāvērtē, izlemjot, vai likumīgo interešu aizsardzības rezultātā radītais kaitējums ir bijis nepieciešams, lai novērstu vai atvairītu uzbrukumu.⁴⁵

Noskaidrojot uzbrukuma raksturu, īpaša vērība jāpievērš:

- 1) uzbrucēja aktivitātes pakāpei (uzbrukuma intensitāte);
- 2) uzbrucēja personas īpatnībām (vecums, dzimums, fiziskā attīstība, dzērums vai narkotiskais reibums, veselības stāvoklis, psihiskās ietekmēšanas iespējas u.t.t.);
- 3) uzbrucēja apbruņojumam (šaujamo ieroču/auksto ieroču vai miesas bojājumu nodarīšanai pielāgotu priekšmetu esamība u.t.t.);
- 4) uzbrucēju daudzumam (dalībnieku vai līdzdalībnieku esamība);
- 5) uzbrukuma vietai;
- 6) uzbrukuma laikam;
- 7) agresijas upura fiziskajai attīstībai.⁴⁶

Uzbrukuma bīstamība var izpausties kā iespējama kaitējums, ko apdraudējums var radīt aizsargājamam objektam, kā arī apdraudējuma stadija un citi apstākļi.⁴⁷

⁴³ Ревин В. П. Уголовное право России. Общая часть. Под редакцией В.П. Ревина. Москва: ЮСТИЦИНФОРМ, 2016, с.331.

⁴⁴ Ревин В. П. 2016, с.331.

⁴⁵ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 152.lpp.

⁴⁶ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 86.lpp; Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 152.lpp.

⁴⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 82.lpp.

3. NEPIECIEŠAMĀ AIZSTĀVĒŠANĀS SALĪDZINĀJUMĀ AR CITIEM APSTĀKĻIEM, KAS IZSLĒDZ KRIMINĀLATBILDĪBU

Nepieciešamā aizstāvēšanās nav vienīgais apstākļi, kura dēļ personu var nesaukt pie kriminālatbildības pēc vispārējiem pamatiem. Krimināllikums paredz vēl četrus apstākļus – aizturēšana, radot personai kaitējumu; galējā nepieciešamība; attaisnojams profesionālais risks; noziedzīgas pavēles un noziedzīga rīkojuma izpildīšana, kuri aizsargā personas veiktās darbības, kas ārēji izskatās nelikumīgas, bet pēc būtības ir orientētas uz savu vai citu personu aizsardzību, vai pavēles izpildīšanu. Autore šajā nodaļā īsumā aprakstīs šo citu apstākļu būtību un veiks salīdzinājumu ar nepieciešamo aizstāvēšanos.

Aizturēšana, radot personai kaitējumu

Aizturēšana, radot personai kaitējumu definīcija ir minēta Krimināllikuma 31.pantā - aizturēšana, radot personai kaitējumu, ir darbība, kas vērsta pret tādu personu, kura izdara vai izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Kriminālatbildība par šo darbību neiestājas, ja nav pieļauta personai radītā kaitējuma acīmredzama neatbilstība nodarījuma, nepakļaušanās vai pretošanās raksturam.

Aizturēšana, radot personai kaitējumu, ir darbība, kas vērsta pret personu, kas izdara vai jau izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tas ir, noziegumu vai kriminālpārkāpumu. Aizturēšana pieļaujama arī gadījumos, kad persona veic sagatavošanos smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanai vai izdarījusi nozieguma mēģinājumu, ja vien viņa ir realizējusi noziedzīgas darbības un ir nepieciešamība to aizturēt.⁴⁸

Šādas personas aizturēšana uzskatāma par citas personas tiesību vai pat par morālu pienākumu.⁴⁹ Atsevišķos gadījumos, aizurot likumpārkāpēju, persona īsteno nevis savas subjektīvās tiesības, bet izpilda ar likumu uzlikto pienākumu. Piemēram, saskaņā ar likumu “Par policiju” katram policijas darbiniekam ir pienākums veikt pasākumus nolūkā novērst likumpārkāpumu, glābt cilvēkus un sniegt viņiem palīdzību likumpārkāpēju konstatācijā un aizturēšanā. Policijas darbiniekiem ir tiesības lietot fizisku spēku, speciālos cīņas paņēmienus, rokudzelžus, durkļus, dunčus, zobenus, sasiešanas līdzekļus, stekus, substances, kas izraisa asaras, un citus līdzekļus nolūkā aizturēt un nogādāt policijas iestādē

⁴⁸ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 158.lpp.

⁴⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 84.lpp.

likumpārkāpējus, ja tie nepakļaujas vai pretojas vai ir pamats uzskatīt, ka tie var bēgt vai nodarīt kaitējumu apkārtējiem.⁵⁰

Dr.jur. Andrejs Judins un prof. Uldis Krastiņš norāda, ka aizturēt personu, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir pieļaujams tikai tadā gadījumā, ja ir drošas ziņas, ka nodarījuma izdarītāja ir bijusi tieši šī persona, nevis kāda cita persona.⁵¹ Šī pārliecība var veidoties, ja aizturētājs personiski novērojis aizturamā bīstamo uzvedību vai citi cilvēki tieši norādījuši aizturamo kā personu, kas izdarījusi bīstamu rīcību, kura atbilst Krimināllikumā paredzētā nodarījuma pazīmēm.⁵² Autore šādam viedoklim piekrīt, uzskatot, ka ir ļoti būtiski, veicot aizturēšanu, ievērot, lai tiktu aizturēta pareizā persona un, lai nepārkāptu šādas aizturēšanas nolūku, tiesiskumu un aizturētās personas tiesības.

Aizturot personu, ļoti bieži nākas saskarties ar tās pretošanos šādām darbībām, tādēļ nevar iztikt bez kaitējuma nodarīšanas. Tomēr arī šajā situācijā ir jāizvērtē, vai kaitējums ir bijis pamatots un atbilstīgs situācijai konkrētajā brīdī. Kā norāda prof. Uldis Krastiņš personu, kas izdara vai ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, aizturēt, nodarot viņai kaitējumu, ir pieļaujams tikai gadījumā, ja šī persona cenšas izvairīties no aizturēšanas. Nav pieļaujama kaitējuma nodarīšana personai, kura, jau būdama aizturēta, neveic nekādas prettiesiskas darbības.⁵³ Tādēļ autore vēlas norādīt uz tiesiskuma nosacījumiem, pēc kuriem var konstatēt vai aizturētājs rīkojies likuma noteiktajās robežās un nav izmantojis situāciju ļaunprātīgi, lai nodarītu nepamatotu kaitējumu aizturētajai personai.

Aizturēšanas, radot personai kaitējumu, tiesiskuma nosacījumi:

- 1) persona izdarījusi vai izdara noziedzīgu nodarījumu;
- 2) kaitējums personai nodarīts aizturēšanas laikā, bet ne pēc aizturēšanas;
- 3) kaitējums personai nodarīts pēc tam, kad tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu;
- 4) kaitējuma nodarīšana ir vienīgā iespēja, kā aizturēt personu;
- 5) personu aizturēt, nodarot tai kaitējumu, var jebkura persona;
- 6) persona tiek aizturēta nolūkā to nogādāt varas iestādēs;
- 7) kaitējumu var nodarīt tikai personai, kuru aiztur;
- 8) persona cenšas izvairīties no aizturēšanas;

⁵⁰ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 108-109.lpp; Likums "Par policiju": LV likums. Pieņemts 04.06.1991. [09.04.2019. red.]

⁵¹ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 359.lpp.

⁵² Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 110-111.lpp.

⁵³ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 160.lpp.

- 9) personai nodarītais kaitējums ir samērīgs ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu un atbilstošs aizturēšanas apstākļiem⁵⁴.

Autore, pētot sīkāk aizturēšanas tiesiskuma nosacījumus, ir atklājusi, ka tie nav vienīgie nosacījumi, kas saistīti ar aizturēšanu. Autore vēlas vērst uzmanību uz Kriminālprocesa likuma 264.pantu, kurā ir norādīti aizturēšanas nosacījumi, ja ir pamats pieņēmumam par tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, par kuru var piemērot brīvības atņemšanas sodu. Šādā gadījumā iepriekš minētajiem nosacījumiem papildus jāizpildās arī nosacījumi, ka:

- 1) persona pārsteigta tieši noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī, tūlīt pēc tam vai arī bēgot no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietas;
- 2) uz personu kā noziedzīga nodarījuma izdarītāju norāda cietušais vai cita persona, kura redzējusi notikumu vai citādā veidā tieši ieguvusi šādu informāciju;
- 3) pie personas pašas vai tās lietošanā esošajās telpās vai citos objektos atrastas acīmredzamas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas pēdas;
- 4) noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietā atrastas šīs personas atstātas pēdas.⁵⁵

Pēc autores domām, šis apstāklis ir pietiekami sarežģīts, lai varētu nepārprotami konstatēt, ka nodarītais kaitējums ir veikts pamatoti. Autore, pētot šo kriminālatbildību izslēdzošo apstākli, ir konstatējusi līdzības ar citiem apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību un nonākusi pie secinājuma, ka varētu dzīvē būt situācijas, kurās ir problēmas personas rīcību kvalificēt pēc viena no apstākļiem. Kā piemēru autore var minēt Dr.jur. Andreja Judina pieminēto: situāciju, kad policists ir tiesīgs radīt kaitējumu personai, mūsu likumdevējs dēvē par galējo nepieciešamību. Šīs vārdkopas lietošana nav veiksmīga, jo asociējas ar galējo nepieciešamību kā apstākli, kas izslēdz kriminālatbildību.⁵⁶ Arī autore domā, ka šādu vārdu izvēle ir neprecīza un var radīt pārpratumus un nesaprašanu ne vien policistu vidū, bet arī pārējā sabiedrībā. Izlasot šādu teikumu uzreiz notiek asociācija ar galējās nepieciešamības apstākli, tādēļ personas var domāt, ka policisti kaitējumu var veikt tikai situācijā, kad citas iespējas vairs nav.

Salīdzinot nepieciešamo aizstāvēšanos ar aizturēšanu, radot personai kaitējumu autore pievienojas Dr.jur. Andreja Judina un Dr.jur. Aivara Niedres teiktajam, ka, lai norobežotu nepieciešamo aizstāvēšanos no aizturēšanas, radot personai kaitējumu, jāņem

⁵⁴ Mežulis D. Krimināltiesības shēmās vispārīgā daļa. Rīga: SIA Biznesa augstskola Turība, 2013, 97.lpp.

⁵⁵ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [10.04.2019. red.]

⁵⁶ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 109.lpp.

vērā, ka nepieciešamās aizstāvēšanās mērķis ir novērst vai atvairīt uzbrukumu (apdraudējumu), bet aizturēšanas mērķis – nogādāt noziedzīgo nodarījumu izdarījušo (vai izdarošo) personu varas iestādēs un novērst tai iespēju izdarīt citus noziedzīgus nodarījumus. Turklāt nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā kaitējuma nodarīšana nav vienīgais līdzeklis apdraudējuma novēršanai, bet aizturot noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu, tā ir vienīgā iespēja, lai sasniegtu aizturēšanas mērķi.⁵⁷ Papildus šīm atšķirībām, jāmin, ka nepieciešamā aizstāvēšanās atšķirībā no aizturēšanas, radot personai kaitējumu, pieļaujama arī pirms un pēc noziedzīga nodarījuma.⁵⁸

Galējā nepieciešamība

Galējās nepieciešamības definīcija minēta Krimināllikuma 32.pantā - Galējā nepieciešamība ir darbība, ko persona izdara, lai novērstu kaitējumu, kas apdraud valsts vai sabiedrības intereses, šīs personas vai citas personas tiesības, kā arī šo vai citu personu, ja attiecīgo kaitējumu konkrētos apstākļos nav bijis iespējams novērst ar citiem līdzekļiem un ja radītais kaitējums ir mazāks nekā novērtais. Galējā nepieciešamība izslēdz kriminālatbildību.⁵⁹

Nepieciešamība ir galēja tāpēc, ka ar citiem līdzekļiem nav iespējams novērst draudošo kaitējumu svarīgām valsts vai sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu vai indivīdu interesēm, kaut arī tiek nodarīts kaitējums citām ar likumu aizsargātām interesēm.⁶⁰

Pēc Krimināllikumā minētās definīcijas un prof. Ulda Krastiņa izteiktā komentāra, kādēļ nepieciešamība ir galēja, varētu uzskatīt, ka galējās nepieciešamības stāvoklis ir tikai tādās situācijās, kur tiek apdraudēta personas dzīvība vissmagākajā veidā, proti, veicot aktīvas darbības, lai izdarītu slepkavību. Tomēr šādu autores pirmo iespaidu par šo apstākli, kas izslēdz kriminālatbildību apstrīd Dr.jur. Andrejs Judīns, norādot, ka tiesības uz galējo nepieciešamību rada gan likumpārkāpēja tiešā fiziskā darbība pret aizsargājamo interesi, gan arī citas personas psihiskā ietekmēšana, piemēram, pieprasījums izdarīt prettiesisku darbību, to saistot ar izrēķināšanās draudiem, ja pieprasītais netiks izpildīts. Psihiskā

⁵⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 314.lpp.

⁵⁸ Judīns A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 114.lpp.

⁵⁹ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [10.04.2019. red.]

⁶⁰ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 162.lpp.

ietekmēšana kā galējās nepieciešamības avots faktiski izpaužas personas piespiešanā pārkāpt likumu, draudot ar lielākā kaitējuma nodarīšanu atteikšanas gadījumā.⁶¹

Autore konstatējot, ka galējā nepieciešamība neattiecas tikai uz personas fiziski jau iesāktu darbību apdraudot ar likumu aizsargātās tiesības un intereses, bet arī uz psiholoģiskiem draudiem, nolēma izpētīt, kādi vēl var būt briesmu avoti, kuru sekas novēršot būtu konstatējama galējā nepieciešamība.

Autore ir izpētījusi, ka briesmu avots var būt visdažādākie apstākļi un procesi:

- Citas personas darbība, kuru novēršot vai izvairoties no tās sekām, tiek nodarīts kaitējums kādai trešajai personai. Darbība, kas rada apdraudējumu ar likumu aizsargātām interesēm, var būt un var arī nebūt prettiesiska
- Dabas stihiskie spēki – zemestrīces, zemes nogrūvums, ūdensplūdi, vētra, sniegunis, ugunsgrēki, ekstremāla gaisa temperatūra u.c., kas apdraud cilvēku dzīvību, veselību, mantu u.t.t.
- Paaugstinātas bīstamības avoti, tehnikas, mehānismu sabojāšanās u.tml.
- Dzīvnieku uzbrukumi (savvaļas vai mājas dzīvnieku agresīva uzvedība)
- Cilvēka organisma fizioloģiskie procesi – slimība, bads, slāpes u.tml.
- Vairāku pienākumu vienlaicīga esamība⁶²

Pēc autores domām, šāds uzskaitījums ir ļoti plašs, tādēļ var pastāvēt draudi, ka personas var rīkoties ārpus galējās nepieciešamības robežām, aizsargājot tiesības nepārliecinoties vai mēģinot novērst briesmas netiks nodarīts lielāks kaitējums. Tādēļ ļoti svarīgs aspekts, ko autore vēlas pieminēt šādās situācijās ir samērīgums. Prof. Uldis Krastiņš arī ir minējis, ka radītajam kaitējumam ir jābūt mazākam par novērsto. Tāpēc ir ļoti svarīgi katrā konkrētā gadījumā salīdzināt un novērtēt, cik nozīmīgas ir aizsargājamās intereses un tās intereses, kurām tiek nodarīts kaitējums (piemēram, personas dzīvība un mantiskā interese, manta kopumā un tās daļā u.tml.).⁶³ Tomēr pastāv gadījumi, kad personas nespēj novērtēt situāciju un nodarītā kaitējuma smagumu otram personai, kā piemēru autore var minēt situāciju, kad tiek apdraudētas bērna intereses un tiesības, tādēļ māte, vēloties aizsargāt savu bērnu, var rīkoties neapdomīgi un nepievērst uzmanību tam

⁶¹ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 146-147.lpp.

⁶² Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 364.lpp.; Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 151.lpp

⁶³ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 164.lpp.

vai briesmu avotam nodarītais kaitējums ir mazāks par novērsto. Šādās situācijās vistīcāmāk, ka māte būs nodarījusi lielāku kaitējumu nekā ir novērsusi, tādēļ autore vēlas uzzināt, kā tiek vērtētas darbības šādos gadījumos un vai personu var saukt pie kriminālatbildības uz vispārēja pamata.

Pētot prof. Ulda Krastiņa izteikto viedokli saistībā ar galējās nepieciešamības stāvokli, autore ir konstatējusi, ka šādu situācijas iespējamību, kādu autore minēja iepriekšējā rindkopā, atzīst prof. Uldis Krastiņš. Prof. Uldis Krastiņš ir norādījis, ka ir iespējams, ka persona, novēršot briesmas, ir uzskatījusi, ka nodara mazāku kaitējumu nekā novērstais, bet kā izrādījies, patiesībā tas ir tāds pats vai vēl lielāks. Tikai tādā gadījumā, kad, pieļaudama šādu kļūdu, persona nav paredzējusi un tai nevajadzēja paredzēt patieso samērību starp apdraudēto un radīto kaitējumu, personas darbības nav noziedzīga nodarījuma sastāva.⁶⁴ Prof. Ulda Krastiņa viedoklim pievienojas arī Dr.jur. Aivars Niedre, norādot, ka ja persona šajā situācijā nav paredzējusi tik smaga kaitējuma iespēju, kāds faktiski ir radīts, un viņai arī nevajadzēja paredzēt, tad šī persona nav vainojama smagākā kaitējuma radīšanā, kaut gan šo rīcību nevar atzīt par izdarītu galējās nepieciešamības stāvoklī.⁶⁵ Tas nozīmē, ka šādā situācijā personai par radītajiem kaitējumiem pret otru personu, nebūs jāatbild uz vispārējiem pamatiem.

Salīdzinot nepieciešamo aizstāvēšanos ar galējo nepieciešamību var konstatēt, ka šie apstākļi ir līdzīgi viens otram, tomēr starp viņiem pastāv būtiskas atšķirības. Viena no būtiskākajām atšķirībām ir kaitējuma nodarīšanā. Nepieciešamās aizstāvēšanās situācijā kaitējumu drīkst nodarīt tikai uzbrucējam, un nodarītais kaitējums var būt lielāks nekā novērstais ļaunums. Turpretī galējās nepieciešamības stāvoklī kaitējumu var nodarīt arī trešajai personai tomēr nodarītajam kaitējumam ir jābūt mazākam par novērsto ļaunumu. Salīdzinot briesmu avotus, var konstatēt, ka nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā vienīgais briesmu avots var būt personas agresīva rīcība, bet galējās nepieciešamības gadījumā briesmu avoti ir vairāki un tie var būt nesaistīti ar cilvēka uzvedību.

Attaisnojams profesionālais risks

Krimināllikuma 33.pantā ir šī apstākļa definīcija, kas nosaka, ka kriminālatbildība neiestājas par kaitējumu, kas nodarīts ar profesionālu darbību, kurai ir noziedzīga

⁶⁴ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 165.lpp.

⁶⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 86.lpp.

nodarījuma sastāva pazīmes, ja šī darbība izdarīta, lai sasniegtu sociāli derīgu mērķi, kuru nebija iespējams sasniegt citādā veidā. Ar šo darbību saistītais profesionālais risks uzskatāms par attaisnojamu, ja persona, kas pieļāvusi risku, ir darījusi visu, lai novērstu kaitējumu tiesiski aizsargātām interesēm.

Pēc autores domām, šāda apstākļa būtība ir skaidri izprotama, jo ir pateikts, ka persona, kura ir kvalificēta veikt tieši šādas darbības un tās nodarbošanās saistīta ar darbībām, kas ārēji atbilst noziedzīgām, tomēr netiek saukta pie kriminālatbildības uz vispārējiem pamatiem. Autore, kā piemēru šādām darbībām, var minēt, piemēram, policija, aizsargājot citas personas tiesības uz dzīvību, var radīt otram personai smagus miesas bojājumus vai arī ārsts, veicot neatliekamas operācijas, var pieļaut kļūdu, kas izraisa pacienta nāvi. Šādus piemērus ir minējis Dr.jur. Andrejs Judins, un autore šādiem piemēriem pievienojas, tomēr jāmin, ka no autores izpētītajiem avotiem un citu autoru darbiem, tikai Dr.jur. Andrejs Judins ir minējis to, ka profesionālo risku var izšķirt divos veidos – bezalternatīvais risks un alternatīvais risks.

Pie pirmā riska jeb bezalternatīvā riska tiek iekļauti jau autores iepriekš minētie piemēri uz kuriem ir norādījis arī Dr.jur. Andrejs Judins. Pirmkārt, ar risku saistīta rīcība var tikt īstenota situācijā, kad tā ir nepieciešama, ja konkrētas intereses saglabāšana bez tās nav iespējama. Diezgan bieži šāda situācija sastopama medicīnas praksē, kad ārsts, atrazdamies izvēles priekšā, var izdarīt operāciju/piemērot zāles, kas var būtiski palīdzēt slimniekam atgūt veselību un saglabāt viņam dzīvību, kā arī atteikties no riska, tā nolemjot pacientu nāvei vai invaliditātei.⁶⁶ Attaisnojams risks ir arī konstatējams, ja personai, apzinoties, ka viņas bezdarbības/darbības gadījumā var iestāties cilvēku nāve, ekoloģiska katastrofa vai būtisks materiāls zaudējums, ir pienākums veikt pasākumus, lai novērstu briesmas, pat izdarot darbību (pieļaujot bezdarbību), kas saistīta ar risku. Persona vienīgi var izvēlēties tās darbības veidus un paņēmienus, ar kuriem var sasniegt vēlamu rezultātu.⁶⁷

Savukārt kā otro riska kategoriju Dr.jur. Andrejs Judins min, alternatīvo risku. Otrkārt, ar profesionālo risku var attaisnot arī rīcību, kas nav bijusi absolūti nepieciešama, jo tās neveikšana neizraisītu neatgriezeniskas sekas. Atšķirībā no pirmās situācijas, pieļaujot risku, persona nerīkojas, lai saglabātu apdraudēto interesi. Persona riskē, lai sasniegtu sabiedrībai nozīmīgu mērķi. Pieļaujot risku, persona apzinās, ka šajā brīdī to nevar sasniegt, nesaistot uzvedību ar risku, taču pastāv iespēja, ka vēlāk, ieguldot lielākus

⁶⁶ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 190.lpp.

⁶⁷ Judins A. 2006, 191.lpp.

materiālus resursus un laiku, šis mērķis tiks sasniegts bez riska. Šādā situācijā bieži nonāk zinātnieki, pētnieki, izgudrotāji un konstruktori.⁶⁸

Izpētot šo iedalījumu, autore uzskata, ka tik sīki nodalīt riskus nav vajadzīgs, tamdēļ, ka būtība un sankcija par veikto risku nemainās. Likumā minētā definīcija arī ir saprotama cilvēkiem, jo izlasot cilvēks spēj saprast, ka pastāv dažādi riski visādās dzīves situācijās un personai nebūs būtiski, kādā riska kategorijā konkrētais risks pastāv. Ja tiktu vairāk pieminēta riska esamība, tad sabiedrība var aizmirst par to, ka šādam riskam ir jābūt profesionālam, un tādā gadījumā sāktos eksperimenti, kas nav legāli un pieļaujami, un trakākos gadījumos var izraisīt bīstamus apstākļus sabiedrībai, jo persona būs aizmirsusi pievērst uzmanību otram obligātajam nosacījumam, ka šādas darbības var veikt tikai profesionāļi. Autore domā, ka personām svarīgāk būtu pievērst uzmanību un saprast, ka šādus riskus drīkst darīt tikai cilvēki, kas ir izglītoti vai ar nepieciešamajām iemaņām šādu risku realizēšanā. Autore ieteiktu nākotnē pievērsties jautājumam par šādu personu vai iestāžu konkretizēšanu, izveidojot šādam nolūkam speciālu likumu, kas reglamentētu iestāžu un personu tiesības, pienākumus un atbildību, vai arī veikt krimināllikuma papildinājumu ar pielikumu, kas būtu veltīts tieši šādu personu un iestāžu konkretizēšanā, lai būtu iespējams sekot līdzi, kuras iestādes ir specializētas veikt darbības, kas saistītas ar paaugstinātu risku, lai situācijās, kad var rasties neskaidrības vai strīds, būtu vieglāk konstatēt, vai šāda riska veikšana bija pamatota un legāla.

Tomēr pastāv gadījumi, kad persona var ļaunprātīgi izmantot savas tiesības un izdarīt krimināli sodāmu darbību. Tādēļ būtiski ir izpētīt kādas pazīmes raksturo attaisnojamo profesionālo risku no neatļauta.

Pēc Krimināllikumā dotās definīcijas, autore vēlas norādīt uz divām būtiskākajām pazīmēm, kas raksturo attaisnojamo profesionālo risku – tiek izdarīts sociāli derīgs mērķis un riskam ir jābūt profesionālam. Pamats atbrīvošanai no atbildības par radīto kaitējumu attaisnojamā profesionālā riska gadījumos ir sociāli derīgs mērķis - rezultāts, uz ko vērsta darbība. Tāds risks iespējams dažādās cilvēka darbības sfērās, piemēram, apgūstot jaunu tehnoloģiju ražošanas procesā, izstrādājot jaunas ārstēšanas metodes medicīnā, tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem veicot noziedzīgu grupējumu likvidēšanu, kā arī par sociāli derīgu mērķi var uzskatīt cilvēku dzīvības glābšanu, veselības saglabāšanu, zinātnes

⁶⁸ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 191.lpp.

atklājumus, valsts aizsardzību, uzņēmuma peļņu, līdzekļu ekonomiju valsts un sabiedrības neatliekamām vajadzībām, cilvēku materiālās labklājības uzlabošanu u.c.⁶⁹

Profesionālā darbība ir otrs būtiskais elements, kam ir jāizpildās, lai personai par izdarīto darbību netiktu piemērota sankcija uz Krimināllikuma vispārējā pamata. Pastāv uzskats, ka profesionālā darbība ir tā, kuru var uzskatīt par personas profesiju darba vietā vai tāda darbība, kurā persona ir ieguvusi specialitāti. Tomēr profesionāla rīcība ne vienmēr ir saistīta ar personas profesiju vai nodarbošanās pamatveidu. Cilvēka zināšanas un pieredze jomās, kurās viņš pastāvīgi darbojas, arī var būt iemesls viņa rīcības atzīšanai par profesionālu. Par profesionāliem, piemēram, var atzīt alpīnistus, peldētājus, medniekus u.tml. personas.⁷⁰ Autore vēlas piebilst, ka šo aspektu ir ļoti būtiski izprast un izpētīt līdz galam, jo cilvēkiem pastāv ļoti dažādi uzskati par to, kas ir profesionāls. Ir cilvēki, kuri uzskata, ka persona jau profesionāli veic darbības pēc pirmajām piecām reizēm tās atkārtojot, bet ir cilvēku grupa, kura akceptē darbības kā profesionālas tikai pēc tam, kad persona tās ir veikusi vismaz pārdesmit reižu. Šādi novērtējumi būtiski iespaido rezultātu, jo persona neiemācoties arodu visos sīkumos, tā lai neapjuku un zinātu, ko darīt, ja pēkšņi ir radusies situācija, kas būtiski atšķīrās no iepriekš esošajām, var pieļaut kļūdu, kam iestāsies sekas. Var pastāvēt dzīvē gadījumi, kad cilvēks sevi uzskata par profesionālu, lai īstenotu noteiktu rīcību, kaut īstenībā, novērtējot viņa prasmes, var secināt, ka personai nepiemīt profesionālas iemaņas. Šādi gadījumi ir ļoti bīstami, tādēļ autore uzskata, ka ir svarīgi pieminēt, ka persona drīkstētu veikt darbības, tikai tad, ja tās par profesionālām ir atzinuši citi cilvēki, kuri ir jau atzīti profesionāli. Šādā veidā varētu izvairīties no neprofesionālām darbībām un bīstamām sekām, kas varētu iespaidot citas personas.

Parasti tiek uzskatīts, ka risku var pieļaut tikai, ja persona izdara aktīvas darbības, tomēr ir situācijas, kad risks var pastāvēt arī tādā gadījumā, ja persona ir pasīva jeb personas bezdarbība var veicināt riska iespējamību. Personas bezdarbība var tikt attaisnota ar profesionālo risku, piemēram, ja zinātniskā institūta vadītājs, konstatēdams, ka eksperiments var radīt kaitējumu nozīmīgām interesēm, to nav pārtraucis, uzskatīdams šo izmēģinājumu par svarīgu.⁷¹

⁶⁹ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa) otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 160.lpp;

Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 323.lpp.

⁷⁰ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006, 205.lpp.

⁷¹ Judins A. 2006, 207.lpp.

Salīdzinot šo apstākli ar nepieciešamo aizstāvēšanos var konstatēt, ka galvenā un ļoti būtiskā atšķirība ir tajā, ka apstākļiem atšķīrās puses, kuras ir attaisnotas par seku nodarīšanu otrai personai. Nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā attaisnota ir cietusī persona, kura nodara kaitējumu uzbrucējam, bet attaisnojama profesionālā riska gadījumā ir attaisnots kaitējuma nodarītājs.

Nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā nav nepieciešams, lai persona, kura aizstāvas būtu profesionāla aizstāvēties vai jebkurā citā jomā, kamēr attaisnojama profesionālā riska gadījumā profesionalitāte ir ļoti būtisks arguments, kuram jāizpildās.

Attaisnojama profesionālā riska gadījumā persona veic darbības, lai panāktu sociāli derīgu mērķi, kam būs nozīme vēlākā laikā, bet nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā persona vēlas aizstāvēt sevi vai kādu citu no kaitīgo seku iestāšanās.

Noziedzīgas pavēles un noziedzīga rīkojuma izpildīšana

Krimināllikums šim apstāklim dod šādu definīciju - Noziedzīgas pavēles vai noziedzīga rīkojuma izpildīšana personai, kas to izpildījusi, ir attaisnojama tikai tādos gadījumos, ja šī persona nav apzinājusies pavēles vai rīkojuma noziedzīgo raksturu un tas nav bijis acīmredzams. Kriminālatbildība šādos gadījumos tomēr iestājas tad, kad izdarīti noziegumi pret cilvēci un mieru, kara noziegumi un genocīds. Šis apstāklis ir minēts Krimināllikuma 34.pantā.

Autore uzskata, ka šāds apstāklis varētu runāt par tādām darbībām, kā piemēram, ārstam uzlikt par pienākumu izoperēt konkrētām personām, kādus orgānus, sakot, ka šādā veidā tiks palīdzēts personai novērst citas būtiskas veselības problēmas ķermenī. Ārsts, izpildot šādas pavēles, var neapzināties, ka šāds iemesls nav paties un īstenībā personām nepieciešams izoperēt orgānus, jo tie tiks nodoti citām personām neoficiālā veidā jeb respektīvi persona, kura ir pavelējusi izoperēt orgānus nodarbojas ar orgānu pārdošanu neoficiālā veidā, kas likumiski nav atļauta. Protams, varētu apšaubīt šādu ārsta nezināšanu par personas veselības problēmām, tomēr autore uzskata, ka ne vienmēr ārsti ir savlaicīgi informēti par personas veselību. Ir gadījumi, kad persona sen nav bijusi pie ārsta un pirms operācijas, īpaši tajos gadījumos, kad operācija ir steidzama un neatliekama, veicot pārbaudes var nepaspēt noskaidrot visu personas veselības vēsturi un problēmas, tādēļ cits ārsts par neparedzētām problēmām vai darbībām var brīdināt ārstu, kas veic procedūru, tikai procedūras laikā. Autore uzskata, ka šādas pavēles patieso iemeslu var neapzināties arī rezidenti, kuri vēl tikai mācās, lai kļūtu par īstiem ārstiem. Šādās situācijās rezidentiem

varētu būt pat vairāk kā viens iemesls, kādēļ šādu darbību veikt. Rezidents šādu darbību var veikt neapzinoties patieso iemeslu, kā arī tādēļ, ka nevēlās problēmas ar savu prakses vietu. Tomēr autore norāda, ka šādas pavēles izpildīšana var notikt jebkurā darba vietā un neatkarīgi no tā cik ilgi darbinieks jau strādā attiecīgajā amatā.

Ar pavēli vai rīkojumu jāsaprot izpildīšanai obligāta prasība, ko priekšnieks pieprasa padotajiem. Prasību var izteikt mutvārdos vai rakstveidā tieši padotajam vai ar citu personu starpniecību.⁷² Tomēr tas nenozīmē, ka persona var paļauties, ka jebkuras pavēles izpildīšana viņu atbrīvos no Krimināllikumā noteiktajām sankcijām vai arī gadījumos, kad persona apzinoties izdara šādu noziedzīgu darbību, varēs atbrīvoties no sankcijām sakot, ka neapzinājās šāda nodarījuma būtību un nelikumīgumu un lai vaina par nodarīto gulstas tikai uz personu, kura ir izteikusi šādu pavēli vai rīkojumu. Dr.jur. Aivars Niedre min, ka neatkarīgi no personas subjektīvās attieksmes pret pavēles vai rīkojuma noziedzīgumu kriminālatbildība viņai iestājas gadījumos, ja, izpildot pavēli vai rīkojumu, ir izdarīti noziegumi pret cilvēci un mieru, kara noziegumi un genocīds.⁷³ Autore uzskata, ka šāds nodalījums no pavēles un rīkojuma izpildīšanas ir minēts, jo jebkuram tiesību subjektam būtu jāsaprot šādu darbību nozīme un nodarītās sekas. Ja persona ir saprātīga būtne, kura apzinās, ko dara, tad šie ir nodarījumi, kuros personai uzreiz ir jāapzinās, ka nodarītās sekas nav attaisnojamas ne pie kādām situācijām.

Autore vēlas papildināt Dr.jur. Aivara Niedres iepriekšējā rindkopā minēto viedokli ar prof. Ulda Krastiņa teikto saistībā ar to, ka persona nevarēs izvairīties no sankcijām, ja būs atklājies, ka šādas darbības patieso būtību tā ir zinājusi jau pirms nozieguma izdarīšanas. Prof. Uldis Krastiņš ir minējis, ka noziedzīgas pavēles vai rīkojuma devējs ir noziedzīga nodarījuma organizētājs vai uzkūditājs, bet šādas pavēles vai rīkojuma izpildītājs ir nodarījuma izdarītājs, jo viņi abi ir apzinājušies pavēles vai rīkojuma nelikumību.⁷⁴ Tādējādi, ja izdarītājs tiks atmaskots, tad šī persona tiks sodīta ar likumā paredzētajām sankcijām.

Salīdzinot nepieciešamo aizstāvēšanos ar noziedzīgas pavēles vai rīkojuma izpildīšanu, var konstatēt, ka šiem apstākļiem ir vairākas būtiskas atšķirības. Viena no šādām atšķirībām ir tajā, ka nepieciešamā aizstāvēšanās tiek realizēta, jo notiek uzbrukums

⁷² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 87.lpp.

⁷³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 328.lpp.

⁷⁴ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa) otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 164.lpp.

personas dzīvībai vai tiesiskajām interesēm, turpretī noziedzīgas pavēles vai rīkojuma izpildīšanā darbība ir vērsta tieši uz pretējo – lai nodarītu noziedzīgas darbības, tomēr ievērojot nosacījumu, ka persona neapzinās šādas noziedzīgas darbības esamību. Atšķirība ir arī tajā, ka nepieciešamo aizstāvēšanos neviens neliek pildīt kā pienākumu konkrētajā situācijā, tā ir personas pašas iniciatīva veikt aizstāvēšanos pret uzbrukumu. Tomēr noziedzīgas pavēles vai rīkojuma izpildīšana ir kā pienākums personai, jo parasti tāda veida pavēles var izteikt tikai kāda persona, kurai ir ietekme uz šo citu personu.

4. NEPIECIEŠAMĀ AIZSTĀVĒŠANĀS ĀRVALSTĪS

Spānija

Salīdzinot Latvijas Krimināllikumā minētos apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību un Spānijas kriminālatbildību izslēdzošos apstākļus, kuri ir iekļauti Spānijas Kriminālkodeksa otrajā nodaļā 21.pantā, autore uzreiz vēlas vērst uzmanību uz vizuālo atšķirību starp šiem likumiem. Spānijas kriminālkodeksā apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību ir iekļauti vienā pantā un tajā ir apkopoti visu veidu apstākļi un situācijas, kuru laikā nodarītais nodarījums, kas ārēji atbilst noziedzīgam, tomēr nebūs uzskatāms par noziedzīgu. Krimināllikumā pastāv nodalījums katram apstāklim ir savs pants, kurā ir aprakstīts sīkāk kā šāds apstākļis var izpausties un kādos gadījumos tomēr nebūs iespējams izvairīties no sankcijām, kaut ārēji nodarījums līdzinās tādām par ko nepastāv kriminālatbildība.

Sakarā ar šādu vizuālo atšķirību likumos, var likties, ka Spānijas Kriminālkodekss ietver mazāk apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību, tomēr apskaidro tos sīkāk nekā Krimināllikums. Šāds viedoklis nebūtu pareizs, jo autore, izpētot Spānijas Kriminālkodeksu, secinājusi, ka šī valsts nenosauc konkrēti terminos, kā to ir izdarījusi Latvija, apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību, bet šādus apstākļus ir aprakstījusi. Tādā veidā maldinoši liekot domāt, ka Spānijai, skaita ziņā, ir mazāk izslēdzošo apstākļu. Izpētot Spānijas Kriminālkodeksu, autore norāda, ka šajā pantā ir atrodami septiņi apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību, bet Latvijas likumā ir atrodami tikai pieci. Tādēļ, lai vieglāk būtu salīdzināt abu valstu apstākļus autore mēģinās definēt katru no apstākļiem, kas minēti Spānijas likumā.

Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību Spānijas tiesībās:

- 1) psihisku noviržu vai traucējumu dēļ izdarīts nodarījums;
- 2) alkohola vai psihotropu vielu iespaidā izdarīts nodarījums;
- 3) kopš dzimšanas vai bērnības cieš no psihiskiem traucējumiem;
- 4) nepieciešamā aizstāvēšanā;
- 5) galējā nepieciešamība;
- 6) baiļu iespaidā;
- 7) attaisnojams profesionālais risks.

Pēc autores dotā apstākļu izklāsta var secināt, ka Spānijas likumā ir līdzības ar Latvijas likumu, tomēr ir apstākļi, kas piemīt tikai katrai konkrētajai valstij. Spānijas

Kriminālkodeksā ir minēti septiņi apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību, bet autore vēlas piedāvāt divus apstākļus apvienot vienā jeb Kriminālkodeksā minēto apstākli, “tas, kurš kriminālnodarījuma izdarīšanas laikā kādu psihisku noviržu vai traucējumu dēļ nav varējis apzināties sava nodarījuma prettiesiskumu vai vadīt savas darbības” un “tas, kurš kopš dzimšanas vai bērnības cieš no psihiskiem traucējumiem, kuri saistīti ar nespēju izprast īstenību”⁷⁵. Autore uzskata, ka šie apstākļi apvieno vienu kopēju pazīmi – psihiski traucējumi. Tādēļ nav būtiski, vai šādi traucējumi ir radušies kopš dzimšanas vai tādi pastāv tikai nodarījuma izdarīšanas laikā, jo sankcija nav paredzēta atšķirīga un abos gadījumos ir minēts, ka persona nav apzinājusies notiekošo.

Spānijas likumam ir raksturīgi tādi apstākļi kā baiļu iespaidā izdarīts nodarījums un alkohola vai citu apreibinošo vielu iespaidā izdarīts pārkāpums. Interesanti ir salīdzināt valstu nostāju tieši aspektā uz alkohola un citu apreibinošo vielu lietošanu. Spānijas Kriminālkodekss min, ka “tas, kurš nozieguma izdarīšanas laikā atradies smagas alkohola intoksikācijas stāvoklī, toksisku vai apreibinošu narkotisko līdzekļu, psihotropo vielu iespaidā un kuram nav bijis nolūka izdarīt noziegumu vai kurš neparedzēja un viņam nevajadzēja paredzēt tā izdarīšanas iespēju, kā arī tas, kurš atradies abstinences sindroma iespaidā tādu vielu ietekmes rezultātā, kuras tam traucēja saprast nodarījuma prettiesiskumu vai vadīt tā darbības” ir uzskatāms par apstākli, kas izslēdz atbildību par nodarījumu uz vispārējiem Kriminālkodeksa pantiem. Pētot Krimināllikumu, autore ir atklājusi, ka Latvijā nodarījums, kas izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē ir uzskatāms par apstākli, kas pastiprina atbildību, tādā veidā personai tiek piespriests vēl bargāks sods nekā gadījumā, ja nodarījums būtu izdarīts neatrodoties šādā stāvoklī. Autore uzskata, ka šis ir ļoti interesants pavērsiens, kā šādu apstākli izprot un vērtē viena valsts no otras. Tomēr autore uzskata, ka nevajadzētu uzreiz noraidoši skatīties uz šādu Spānijas nostāju. Šādam iemeslam, kādēļ vienā valstī apstāklis ir pastiprinošs, bet citā kriminālatbildību izslēdzošs ir katras valsts nostāja, kura noteikti ir pamatota ar objektīviem argumentiem. Autore izsaka viedokli, ka Latvijā šāds iemesls varētu būt pastiprinošs, jo salīdzinoši ar Spāniju, mūsu valstī varētu būt lielākas problēmas ar personām, kas lieto alkoholu vai citas vielas, kamēr Spānijā, cilvēki varētu mazāk lietot alkoholu, kas būtu izskaidrojams gan ar Spānijas labāku ekonomisko situāciju, gan arī ar klimata iezīmēm. Tādejādi, Latvijā ir nepieciešams, lai šāds apstāklis būtu kā pastiprinošs, jo citādāk alkoholisko un citu psihotropo vielu lietošana būtu vēl biežāka parādība Latvijas

⁷⁵ Spain Criminal Code [Spānijas Kriminālkodekss]. Pieejams: [file:///dc-lfs-01/fldredirect\\$/311376/Downloads/Spain_CC_am2013_en.pdf](file:///dc-lfs-01/fldredirect$/311376/Downloads/Spain_CC_am2013_en.pdf)

iedzīvotāju vidū un ar vien vairāk cilvēku izdarītu noziedzīgus nodarījumus nesaņemot par to atbilstošus sodus.

Otrs iemesls, kas ir minēts tikai Spānijas likumā ir saistība ar baiļu iespaidā izdarītu nodarījumu. Šādam iemeslam autore neredz objektīvu pamatojumu, jo uzskata, ka šis ir pārāk strīdīgs un grūti pierādāms apstāklis, lai tiesa spētu piemērot pareizo sodu. Katrs cilvēks ir unikāls un ar citādāku dzīves pieredzi nekā otra persona, tādēļ nebūtu pamatoti un objektīvi citiem vērtēt vai personai patiesi pastāvēja bailes vai tas ir tikai arguments, lai izvairītos no soda. Pēc autores domām, šāds apstāklis būtu pieļaujams, ja no notikuma apstākļiem skaidri izrietētu situācija, kura normālos apstākļos cilvēkam liktos šausminoša un ja šādā notikumā kā papildus apstāklis būtu vēl lietots kāds rīks, ar kura palīdzību var nodarīt fiziskas mocības.

Prof. Valentija Liholaja ir norādījusi, ka divi pēdējie kriminālatbildību izslēdzošie apstākļi mūsu valsts Krimināllikumā nav paredzēti.⁷⁶ Tie būtu stipru baiļu iespaidā izdarīts nodarījums un tas, kurš rīkojies, izpildot savu pienākumu vai likumīgi realizējot savas tiesības, profesionālos vai dienesta pienākumos. Autore šādam apgalvojumam daļēji nepiekrīt, jo uzskata, ka pēdējā gadījumā var saredzēt līdzības ar Krimināllikumā minētiem apstākļiem - attaisnojams profesionālais risks un noziedzīgas pavēles vai noziedzīga rīkojuma izpildīšana. Abos likumos šie apstākļi ir noformulēti ļoti dažādi. Spānijas likums ietver plašāku skatījumu šajā apstākļī, jo nenosaka, ka darbība būtu attaisnojama tikai, ja persona rīkojusies profesionāli, lai sasniegtu sociāli derīgu mērķi vai, ka persona rīkojoties saistībā ar dienesta pienākumiem neapzinās patieso nodarījuma raksturu. Papildus tam persona var rīkoties, lai izpildītu savas tiesības vai pienākumus, kas nenosaka, ka personai jābūt profesionālai šādā gadījumā. Tomēr autore saskata līdzību tajā apstākļa daļā, kurā ir norādīts, ka "cilvēks ir rīkojies izpildot profesionālos vai dienesta pienākumus". Autore uzskata, ka šī teikuma daļa būtu atbilstoša iepriekš autores minētajiem apstākļiem, jo profesionālais vai dienesta pienākums ietver to, ka persona ir sava amata profesionālis un apzinās savu darbību būtību un sekas, kā arī var būt situācijas, kad personai jāizpilda kādi dienesta pienākumi, kurus ir licis kāds augstāka amata cilvēks, kuram profesionālajā darbībā ir vara pār šo personu, kura reāli izdara nodarījumu. Par baiļu iespaidā izdarītu nodarījumu, autore piekrīt prof. Valentijai Liholajai, ka šāds apstāklis Krimināllikumā nav minēts.

⁷⁶ Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 13.lpp.

Autore arī piekrīt prof. Valentijas Liholajas teiktajam, ka Spānijas Kriminālkodekss par apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, atšķirībā no Krimināllikuma neatzīst aizturēšanu, radot personai kaitējumu un tam, ka Kriminālkodeksā nav reglamentēta atbildība par kaitējuma nodarīšanu šķietamās aizstāvēšanās situācijā.⁷⁷

Izvērtējot apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību, autore uzskata, ka Latvijas kriminālatbildības izslēdzošie apstākļi ir pamatotāki un saprotamāki nekā Spānijai. Latvijā apstākļi ir vērsti, lai tiešām pasargātu cilvēku no kriminālatbildības, ja ir konstatēta situācija, kurā notikusi personas pamatota interešu vai tiesību aizskārums. Turpretī Spānijā apstākļi vairāk ir uzskatāmi par abstraktiem un tādiem, kurus ir grūti pierādīt kā arī tādi, kuri nav ētiski, kā, piemēram izslēdzošais apstākļis ir tāds, kam Latvijā būtu grūti atrast attaisnojumu, jo mūsu morāle ir citādāka nekā Spānijas iedzīvotājiem, bet Spānija ir lēmusi, ka šis arī var būt kriminālatbildību izslēdzošs apstākļis – nozieguma izdarīšanas laikā persona atradies smaga alkohola intoksikācijas stāvoklī, toksisku vai apreibinošu narkotisko līdzekļu, psihotropo vielu iespaidā.⁷⁸ Tomēr autore vēlas vērst uzmanību uz to, ka Spānijas Kriminālkodeksā šie apstākļi ir noformulēti saprotamāk nekā Krimināllikumā. Krimināllikumā izlasot apstākļa aprakstu uzreiz nevar saprast, kādā situācijā tas būs reāli izpaudies, bet Spānijas Kriminālkodeksā situācijas ir salīdzinoši vienkārši aprakstītas.

Lietuva un Igaunija

Autore ir izlēmusi aplūkot apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību pārējās Baltijas valstīs, jo bieži vien aptaujas datus un pētījumus Latvija tiek salīdzināta ar Lietuvu un Igauniju.

Ar apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību Lietuvas Republikā iespējams iepazīties Lietuvas Republikas kriminālkodeksa piektajā nodaļā no 28.panta līdz 35.pantam. Igaunijas Sodu kodeksā šādi apstākļi ir minēti otrajā nodaļā no 27.panta līdz 31.pantam.

Lietuvas Republikas kriminālkodeksā minētie apstākļi ir:⁷⁹

- 1) nepieciešamā aizstāvēšanās;
- 2) personas, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, aizturēšana;
- 3) profesionālo pienākumu pildīšana;

⁷⁷ Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 13.lpp.

⁷⁸ Liholaja V. 2002, 89.lpp.

⁷⁹ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: tiesu namu aģentūra, 2014, 254-256.lpp.

- 4) galējā nepieciešamība;
- 5) tiesību aizsardzības instances uzdevuma pildīšana;
- 6) pavēles neizpildīšana;
- 7) attaisnojams profesionālais vai saimnieciskais risks;
- 8) zinātniskais eksperiments.

Igaunijas Soda kodeksā minētie apstākļi:⁸⁰

- 1) nepieciešamā aizstāvēšanās;
- 2) galējā nepieciešamība;
- 3) pienākumu kolīzija;
- 4) maldināšanas apstākļos, kas izslēdz prettiesiskumu.

Salīdzinot ar Krimināllikumu (tekstā – KL), Lietuvas Republikas kriminālkodeksā pie nepieciešamās aizstāvēšanās papildus ir pieminēta aizstāvēšanās, kuru var realizēt, ja tiek apdraudētas citas personas īpašuma vai mājokļa neaizskaramība un Igaunijas Soda kodeksā minēts kaitējums juridiskajam labumam. Autores prāt, šāds papildinājums Krimināllikumam ir nepieciešams, jo uzskata, ka īpašums ir līdzvērtīgi vērtējams ar personas tiesiskām interesēm un tiesībām, kuras ir minētas Latvijas Republikas Satversmē. Autores prāt, šāda piebilde par īpašuma vai mājokļa neaizskaramību būtiski palielinātu cietušo skaitu, kuri būtu cietuši no īpašnieku uzbrukumiem. Kā piemēru autore var minēt gadījumu, kad, aizsargājot citas personas īpašumu, kaimiņi var nezināt, ka šis īpašums tiek izīrēts, tādēļ, labu gribot, mēģina aizsargāt īpašumu nodarot īrniekiem kaitējumu. Autore uzskata, ka personai nodarītais kaitējums nav samērīgs ar nosargātajām īpašuma tiesībām, jo mantiskas vērtības var atgriezt vai iemainīt pret citādākām, bet nodarot personai kaitējumu, var izrādīties, ka nodarītās sekas cilvēkam ir neatgriezeniskas vai arī letālas. Kaut arī šādas situācijas varētu pastāvēt, autore uzskata, ka ir nepieciešams Krimināllikumu papildināt ar šādu piebildi, jo ir gadījumi, kad personai piederošais īpašums ir ar sentimentālu nozīmi un ir ļoti vērtīgs nevis mantiskā raksturā, bet tādēļ, ka ir ģimenes mantojums.

Tikai Krimināllikuma 29.pantā īpaši ietverts noteikums, ka kaitējuma radīšana uzbrucējam aiz neuzmanības, atvairot uzbrukumu, nav krimināli sodāma. Jāatzīmē gan, ka saskaņā ar Lietuvas Kriminālkodeksa 28.panta trešo daļu atbildība par nepieciešamās aizsardzības robežu pārkāpšanu draud tikai tādos gadījumos, kad uzbrucējs nogalināts vai

⁸⁰ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: tiesu namu aģentūra, 2014, 361.-362.lpp.

viņa veselībai nodarīts smags kaitējums. Personai ir tiesības uz nepieciešamo aizstāvēšanos neatkarīgi no iespējām izvairīties no uzbrukuma vai griezties pēc palīdzības pie citām personām (KL 29.panta ceturrtā daļa). Šāds nosacījums ietverts arī Igaunijas Sodu kodeksa 28.panta trešajā daļā un Lietuvas Kriminālkodeksa 28.panta pirmajā daļā.⁸¹

Salīdzinot skaita ziņā, var konstatēt, ka Lietuvas likumā ir minēti astoņi apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību, bet Igaunijas likumā ir tikai četri. Izpētot sīkāk apstākļus, autore prāt, Lietuvas likumā ir pārāk sadalīti apstākļi un vairākus apstākļus varētu savienot zem viena nosaukumu ņemot par piemēru Krimināllikumā minētos. Autore uzskata, ka Lietuvas likumā minēto apstākli “tiesību aizsardzības instances uzdevuma pildīšana” var pievienot apstāklim “pavēles neizpildīšana”, tādēļ, ka iestādes uzdevumu pildīšana ir līdzvērtīga pavēļu pildīšanai un neizpildīšanas gadījumā sekas var būt vienādas. Kā arī autore uzskata, ka var apvienot “attaisnojams profesionālais vai saimnieciskais risks” ar “zinātniskais eksperiments”, jo abi šie nosacījumi būtībā ietver, to ka darbības tiek izdarītas, lai iegūtu sabiedrībai derīgu mērķi un veicinātu sabiedrības pilnveidošanos.

⁸¹ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: tiesu namu aģentūra, 2014, 44.lpp.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Nepieciešamās aizstāvēšanās tiesīguma nosacījumu, kurš vērsts uz aizstāvēšanos, lai aizsargātu likumā norādītās intereses un tiesības, nākotnē nepieciešams paplašināt. Autore uzskata, ka būtu vairāk uzmanība jāvelta situācijām, kas aizskar godu un cieņu gan pret personu tiešā kontaktā, gan interneta vidē.
2. Krimināllikuma 29.pantā, kurā minēta nepieciešamās aizstāvēšanās, būtu jāiekļauj konkrētāk minētās situācijas, kad nepieciešamā aizstāvēšanās ir attaisnojama. Labs piemērs ir Spānijas krimināllikumā, kurā ir norādīts, ka nav saucama pie kriminālatbildības persona, kura kopš dzimšanas vai bērnības cieš no psihiskiem traucējumiem, kuri saistīti ar nespēju izprast īstenību.
3. Autore uzskata, ka tiesām vajadzētu izstrādāt skaidrākas vadlīnijas, kā izvērtēt vai nodarījums izdarīts nepieciešamās aizstāvēšanās robežās. Pašlaik esošajā situācijā, kad tiesa paļaujas uz pierādījumiem un liecībām, un, izvērtējot situāciju, kad trūkst pietiekami pierādījumi, lai varētu izprast lietas būtību pilnībā, arī uz savu iekšējo pārliecību un pieredzi, ir sarežģīti saprast, vai tiesa lemj pareizi. Kamēr nav vienotas pieejas un katrā tiesā tiesnešiem ir sava dzīves pieredze un uztvere, lietas rezultāti var krasi atšķirties. Tādēļ tiesnešiem kopīgi nepieciešams precizēt, ko darīt situācijās, kad lietā trūkst pierādījumi, lai pierādītu nepieciešamo aizstāvēšanos.
4. Autore uzskata, ka būtu svarīgi iekļaut likuma normā atkāpi uz īpašuma aizsardzību. Krimināllikuma 29.pantā ir minēts, ka “Nepieciešamā aizstāvēšanās ir darbība, kas izdarīta, aizsargājot valsts vai sabiedrības intereses, savas vai citas personas tiesības”. Šādi noformulēts teikums autorei liek domāt, ka personas var saprast tiesības tikai uz savu vai citu personu dzīvību, veselību un brīvību, bet pie tiesībām pieder arī tiesības uz īpašumu, kuras minētas Latvijas Republikas Satversmes 105.pantā. Autore uzskata, ka šis papildinājums ir svarīgs, jo var rasties situācijas, kad gan personas, gan tiesas var lemt citādāk un nepastāvēs vienlīdzīgs uzskats.
5. Ja uzbrukumu īsteno personu grupa, kaitējumu drīkst nodarīt ikvienam grupas loceklim, arī tādām, kurš konkrētā brīdī uzvedas pasīvi, tomēr ir pamats uzskatīt, ka viņš savu rīcību var aktivizēt.

6. Uzbrukumam ir jābūt reāli pastāvošam, nevis tikai personas iedomās. Ja personai tikai šķiet, ka pastāv uzbrukums vai tā draudi, tad uzskatāms, ka persona ir atradusies šķietamās aizstāvēšanās stāvoklī.

7. Autore ieteiktu papildināt Krimināllikuma 29.panta 2.daļu ar precizējošāku skaidrojumu, kad iestājusies nepieciešamās aizstāvēšanās robeža, kas nošķir aizstāvēšanos no nepamatota uzbrukuma otrai personai.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Blūma M. Apstākļi, kas izslēdz nodarījuma sabiedrisko bīstamību un prettiesiskumu. Mācību līdzeklis. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1976.
2. Dzenīša J. un Niedres A. (red.). Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1982.
3. Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, SIA, 2006.
4. Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.
5. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
6. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa) otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018.
7. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007.
8. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
9. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: tiesu namu aģentūra, 2014.
10. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
11. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001.
12. Liholaja V., Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002.
13. Mežulis D. Krimināltiesības shēmās vispārīgā daļa. Rīga: SIA Biznesa augstskola Turība, 2013.
14. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
15. Neverževskis H. 1933.gada 24.aprīļa Sodli likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem. Rīga: Jelgavas tipogrāfija, 2016.

16. Niedre A. Latvijas Kriminālkodekss un komentāri pie atsevišķiem Latvijas Kriminālkodeksa pantiem. Rīga: Privatizējamā valsts SIA "TIC", 1998.
17. Ashworth, A. Principles of Criminal law. Oxford University press, 2006
18. Ревин В. П. Уголовное право России. Общая часть. Под редакцией В.П. Ревина. Москва: ЮСТИЦИНФОРМ, 2016.
19. Энциклопедия уголовного права. Том 7. Обстоятельства, исключающие преступность деяния. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина-СПб ГКА, 2007.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas 1922.gada 15.februāra likums
2. Likums "Par policiju": Latvijas Republikas 1991.gada 4.jūnija likums.
3. Krimināllikums: Latvijas Republikas 1998.gada 17.jūnija likums.
4. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas 2005.gada 21.aprīļa likums.
5. Criminal Code of the Republic of Estonia [Igaunijas Sodukodekss]. Pieejams: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/432563> [aplūkots 01.05.2019.]
6. Criminal Code of Lithuania [Lietuvas Republikas Kriminālkodekss]. Pieejams: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/ZpNMZQSaRN> [aplūkots 01.05.2019.]
7. Spain Criminal Code [Spānijas Kriminālkodekss]. Pieejams: [file://dc-lfs-01/fldredirect\\$/311376/Downloads/Spain_CC_am2013_en.pdf](file://dc-lfs-01/fldredirect$/311376/Downloads/Spain_CC_am2013_en.pdf) [aplūkots 10.05.2019]

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990-1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995.
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000.
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 19.12.2006. lēmums lietā SKK –704/2006
4. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 14.09.2007. lēmums lietā Nr.SKK-489/2007

5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta
23.09.2009. lēmums lietā SKK – 503/2009
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments
10.03.2010. lieta SKK – 134/2010
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta
22.11.2013. lēmums lietā Nr. SKK –528/2013

Interneta resursi

1. Mozus grāmata. Pieejams: <http://www.tora.lv/?p=141> [aplūkots 13.02.2019.]
2. Valsts policijas koledža “Krimināltiesības”
<http://policijas.koledza.gov.lv/faili/images/kriminaltiesibas.pdf> [aplūkots
20.02.2019]

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs “Nepieciešamā aizstāvēšanās” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ieva Vosipa-Vasīte _____ 20.05.2019.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: lektore Mg. iur. Evija Vīnkalna _____ 20.05.2019.

Recenzents:

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 20.05.2019.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe: Iveta Balode _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: _____